

N Ü F U S S O S Y O L O J İ S İ M E S E L E L E R İ

T. ÇAĞATAY

içtimaî hayatın en eski çağlarındanberi insan zihnini işgal edegelmekte olan meselelerin biri şüphesiz ki, nüfus meselesidir. Cemiyet hayatı çağ değişti-rip mürekkepleştikçe nüfus meselesi uğraşmaları da genişlemek ve derinlemek üzere şekil değiştirmiştir. Zaten bütün içtimaî meselelerde olduğu gibi nüfus meselesinde de zaman ve mekân itibarile fark gözetmiyen, genel anlamda şumul-lü kaideler vazetmek âdeta imkânsızdır. Bununla beraber zaman ve mekân şart-larını nazarı itibare almak suretile istifade edilmesi mümkün olan bir takım ge-nel sorular da yok değildir. Meselâ, nüfus yapısı, nüfus durumu ve nüfus hareketi gibi umumi mâhiyetli meselelerin mevcudiyeti de inkâr edilemez. Gerçekten de her çağın, her ülke, bölge ve hatta her topluluğun hususiyetleri hesapta bulundurulmak suretile onun içinde bulunduğu durum ve problemlerini aydınlatacak şekilde tertiplenmiş nüfus bilgisi ve nüfus istatistiği vardır. Bu malzeme bir çok içtimaî, iktisadî meselelerin aydınlanması bakımından büyük önem taşır. Meselâ bir memleketin veya bölgenin nüfus kesafeti üzerindeki bilgi birçok içtimaî, ikti-sadî ve hatta siyasî meselelerin aydınlanması ve çözülmesi bakımından çok büyük rol oynar. Zaten içtimaî yapı ve iktisadî faaliyet hâdiselerinin nüfus meselesile bağılılığı çok sıkıdır. Onun için de bilhassa modern cemiyet hayatında nüfus ile bilâvasıta ve bilvasıta ilgili olan bütün meseleler muntazaman tesbit ve takip edi-lir. Nüfus esasındaki bütün gelişme ve değişme hâdiseleri kemmi esasta rakamlar-la ifâde edilir. Nüfus yapısile, nüfus durumu ve nüfus hareketile ilgili bütün mal-zemenin metodlu bir şekilde toplanması, tasnif edilmesi ve kıymetlendirilmesi kendi âleminde muazzam bir iş sahası halini almıştır. Meselâ nüfus yapısını ilgi-lendiren malzeme arasında bilhassa yapının yaş ve cinsiyet esasındaki kuruluşunu gösteren kısım önem taşır. Bunun gibi doğum, ölüm, evlenme, boşanma vesaire gibi yapının durumunu ilgilendiren olaylarla çeşitli şekillerde vukubulmakta olduğu görülen nüfus hareketi hâdiseleri üzerinde hassasiyetle durulmasını gerek-tiren nüfus meseleleridir. Böylece hazırlanan nüfus malzemesi çok sayıdaki ve çeşitli içtimaî, iktisadî ve hatta siyasî meselelerin çözümüne yarar. Onun için de nüfus meselesile uğraşma hâdiseleri çoktan sadece sayı meselesi olmaktan çıkmış-tır. Bu kayıtle şüphesiz ki, esasında nüfus araştırmalarının en esaslı dayanağı olan nüfus istatistiğinin haiz olduğu önemi daraltmış olmıyacağız. Zaten nüfus istatis-tiğinin kendi âleminde kaydedegelmekte olduğu gelişme bu ciheti fazlasile izah etmektedir. Umumiyetle istatistik ve hususile nüfus istatistiği çoktan çeşitli içti-maî meselelerin en karanlık köşelerini aydınlatmak için en yararlı vasıta olmak yoluna girmiş bulunmaktadır.

Bir memleketin, bir cemiyetin nüfus meselesile uğraşılırken bilhassa nüfus kesafeti hâdisesi üzerinde önemle durulur. Çünkü bu mesele cemiyet hayatında

çok büyük içtimai, harsi ve iktisadi meselelerin gelişmesinde önemli rol oynar. Nüfus kesafeti meselesi ele alındığında birbirinden çok farklı çeşitli kesafet ölçümü kullanıldığı görülmektedir. Tabiatile en çok rastlanan çeşit bahis konusu olan mekân parçasının kilometre karesine isabet eden nüfus sayısını gösteren aritmetik kesafet ölçüsüdür. Bu usuldeki kesafet tesbiti meselesinde bahis konusu olan bölgenin iktisaden istifade edilen veya edilmesi mümkün olan kısmile istifadesi imkânsız durumda olan kısımları tefrik edilmemektedir. Bu çeşit ölçme sonucunu en bariz şekilde gösteren örnekler Mısır ve Orta Asya sayılabiliyor. Meselâ Mısır'da memleketin sınırlan içinde kalan bütün arazi birlikte alındığında kilometre kareye ancak 17 nüfus isabet etmektedir. Halbuki sahrayı kısım nazarı itibare alınmadan sadece iktisaden istismarı mümkün olan kısım üzerinde işlendiğinde kesafet 400 ün üstüne çıkıyor. Aynı hâli Orta Asya'da ve yeryüzünün buna benzer karakter gösteren diğer kısımlarında da müşahade etmek mümkündür. Bu hususu nazarı itibare alan bazı nazariyeciler bahis konusu olan bölgenin agrar ekonomik karakterini nazarı itibara alan «fizyolojik» vasfını verdikleri bir kesafet ölçme usulü tatbik etmektedirler. Bundan başka da «ziraî nüfus kesafeti» adı verilen bir ölçü tatbikatı daha vardır. Bazı kimseler çok daha ileri giderek nüfus kesafeti meselesi ve onunla ilgili diğer problemlerin mütaleasında ve çözülmesinde umumiyetle bahis konusu olan memleket veya bölgenin iktisadi ve harsi kuruluş ve faaliyet tarzının nazarı itibare alınması gerektiği fikrini savunmaktadırlar ki, en sağlam bir görüş tarzı da bu olsa gerek.

Aritmetik kesafet ölçüsü tatbik etmek suretile elde edilen nüfus kesafetinde coğrafi mekân sathının tamamı bahis konusu olduğu halde fizyolojik kesafet ölçüsü tatbikatında sadece istifade ve istismar edilen saha nazarı itibare alınıyor. Ziraî nüfus kesafeti ölçüsü tatbikatında ise sadece ziraatçi nüfus ziraî bakımdan istifade ve istismar edilen sahaya nisbet edilir.

Aritmetik ölçü tatbikatına göre meselâ Almanya'nın nüfus kesafeti 1825 de 52,7 dir. 1925 de ise 134,2 ye yükseliyor. Aynı bölgenin (Batı Almanya kısmına taalluk etmek üzere 1957 deki nüfus kesafeti 207,6 dir. Aynı aritmetik ölçü tatbikatı ile diğer bazı memleketler nazarı itibare alınırsa, meselâ 1937 sıralarında İtalya - 138,7; Belçika - 275,9; Hollanda - 249,2; İngiltere - 192,2; Japonya, - 179,4; Polonya - 87,1; İsveç - 46,7; Brezilya - 5,9 kesafet rakkamını veriyor. 1955 yılının nüfus durumunu nazarı itibare aldığımızda memleketimizdeki nüfus kesafeti 31 dir.

Diğer iki çeşit kesafet ölçüsü tatbikatında memleketlerin ortaya koyacağı kesafet rakkamları büsbütün başka manzara arzeder. Meselâ, fizyolojik nüfus kesafeti ölçüsü tatbik edildiğinde Japonya 999, İngiltere 800, Hollanda 802, Belçika 607, İtalya 307, Brezilya 639 rakkamlarını veriyorlar. Ziraî kesafet ölçüsü tatbikatında ise yine başka türlü bir manzara ile karşı karşıya bulunuyoruz. Meselâ İngiltere 19, Hollanda 71, Batı Almanya 48, İtalya 90, İsveç 40,6 rakkamlarile temayüz ediyorlar.

Bilhassa bu son ziraî kesafet ölçüsü tatbikatında elde edilen rakkamlar aynı zamanda ait oldukları toplulukların iktisadî faaliyet alanındaki durumlarını çok vazih bir şekilde ifade ederler.

Bir memleket veya bölgenin nüfus meselesi ele alındığında nazarı itibare alınması zaruri olan cihetlerin biri bu bölgenin nüfus meselesinin merkezi sıkletini üzerinde toplıyan yer veya bölgenin tayini işidir. Zaten bu merkezi sıklet meselesi iktisadî, harsi, teknik ve hatta geopolitik durumda vukubulacak değişmelerle bağıllıkta yer değiştirebilecek durumdadır. Meselâ memleketimizde sıklet merkezi rolünü uzun asırlardanberi gerekli bütün evsafi üzerinde toplamış olan İstanbul ve Marmara havzası oynayagelmektedir. Birçok faktörlerin kolay kolay değişecek mâhiyette olmayışları sayesinde bu hususta bugün ve yarın için esaslı bir değişiklik beklemenin doğru olamayacağı yanında bazı iç ve dış iktisadî ve içtimaî münasebat gelişmelerinin tesirile bir taraftan Çukurova diğer taraftan Ege Bölgesi istikametinde bazı kısmî ağışmaların vukubulmakta olduğu da kolayca müşahade edilebiliyor. Tabiatile bu gelişmenin ne nisbette derinleşip genişleme kabiliyeti ibraz edebileceği ve Boğazlar-İstanbul bölgesinin durumunu ne derecede müteessir"edecek durum kazanacağı hususunda şimdiden sarıh bir hükme varmak çok güçtür.

Dünyanın diğer kısımlarında da böyle haller devamlı olarak müşahade edilegelmektedir. Meselâ Almanya'da 1810 ile 1910 arasında sıklet merkezi Prusya Kırallığı ve bilhassa Berlin çevresine tekasüf etmişken bu sonuncu tarihi takip eden devrede garp istikametinde bir ağışma gelişmesi müşahade edilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri bölgesinde bu husus tâ 1790 yılından bu yana boyna garp kıyıları istikametinde gelişmeler kaydetmiştir. Burada bugün bölgeler arası bazı ağışma halleri müşahade ediliyorsa da onların esası tâdil edebilecek mâhiyet kazanıp kazanmayacağı hususunda bugün için bir şey söylenemez.

Nüfus artmasile beslenme imkânlarının gelişmesi arasında nisbet kurma esaslarını aramak tâ eskidenberi insanları çok meşgul eden meselelerin biridir. Şurası da bir gerçektir ki, karşılaşılan bütün zorluklara rağmen insan topluluklarının nüfus gelişmesile beslenme işinin gelişmesi arasındaki muvazene şu veya bu şekilde yaratılmıştır. Bu muvazenenin teessüsünde insanlar arası hâdiselerin yanı başında bir takım tabiat hadiseleri de yer almaktadır. İşte bu hadiseler ve tesirlerin izlenmesi nüfus meseleleriyle bağıllıkta insan zihnini en çok meşgul eden problemler arasında bulunmaktadır. İnsani ictimai hayatın en eski çağlarındanberi malûm olan nüfus artması ve beslenme imkânları arasında bir muvazenenin tesisine hizmet eden unsurlar arasında çeşitli tabii ve içtimaî mâhiyetli âfetler bulunmaktadır. Çeşitli kitlevi ölüm hâdiseleri bu cümleden olarak hatırlanabilir. Bu şekildeki imha edici hâdiselerin tabii mahiyetlisi (hastalıklar) yanında içtimaî mâhiyetli olanları (harp ve diğer çeşitli katliam hâdiseleri) de vardır. Doğumun önlenmesi, çocuk düşürmesi, çocukların, yaşlıların, sakatların veya ölen erkeklerin karılarının öldürülmesi gibi haller dünyanın türlü kısımlarında bir içtimaî gelenek halinde uzun asırlar yaşatılmış hâdiselerdir. Bahis konusu olan bütün meselelerle nüfus meselesinin gelişimi ile ilgili faktörler muvazi tutulduğunda ancak nüfus hadiselerinin lâykile aydınlatılması mümkün olacaktır.

Tarihî veya aktüel anlamda bir cemiyetin iktisadî, içtimaî strüktürü incelenmek istendiğinde umumî kuruluşun, yapının her hangi bir noktasından hare-

ket edilir. Bu hareket noktası ittihaz edilen kısmın meseleler kompleksinden her hangi bir gerçekler grubu ele alınır. Bu suretle başlayan inceleme yavaş yavaş toplum kuruluşu ve hayatının bütün kollarına yayılır. Bu iş yapılırken baş vurulacak vasıtaların en önemlilerinden biri şüphesiz ki, istatistiktir. Bilhassa nüfus problemi ile ilgili istatistikler içtimaî yapının bütün hususiyetlerini aydınlatmak bakımından büyük önem taşırlar. Bu husus aktüel içtimaî hayat problemlerile ilgili olduğunda böyle olacağı gibi tarihî mâhiyet kazanmış olan problemler için de aynıdır. Fakat çok büyük farklılık gösteren ölçülerin karıştırılmaması gerektiği de hiç bir suretle unutulmamalıdır. Tabiatile muasır ölçü ve hükümleri mazinin hâdiselerine veyahut bunun tam aksine olarak mazinin ölçü ve hükümlerini aktüel duruma tatbik etmiye kalkışmak hiç bir suretle doğru sonuca götürmez. Aynen bunun gibi muasır olaylardan tabii mekânî veya harsi, içtimai esasta farklı olan yapıların durumu da dikkat nazarından uzak tutulmamalıdır. Onun için de istatistik idareleri tarafından görülen iş cemiyet hayatının kaydetmekte olduğu gelişme ve mürekkepleşme hâdisesile mütenasip bir şekilde gelişme kaydetmektedir. Bunun istatistik esasındaki faaliyeti sadece kantite esasındaki soruları cevaplandırmıya yarar şekilde değil, daha ziyade nüfus meselesile ilgili olduğu kabul edilen iktisadi, içtimai, harsi ve siyasi mâhiyetli bütün soruları aydınlatmağa medar olacak istikamette geliştirilmektedir. Bu tandans bugün dünyanın her tarafında az çok müşahade edilmekte olmakla beraber en ileri durumda olan memleketlerde bile bu hedefe varılmış olduğu iddia edilemez. Zaten devamlı bir surette değişmeler geçirmekte olan hayat sahnesi hâdiseleri etrafında bu gayenin son hedef olarak elde edilmesi düşünülemez. Sadece mevcut şartların devamı müddetince hedefi teşkil eden noktaya yaklaşılması bahis konusu olabilir. Şartların değişmesile hedefin mahiyeti, onunla aradaki mesafe ve hatta ulaşmanın vasıtaları bile değişebiliyor.

Nüfus meselesi ve bununla ilgili tedbirler etrafında düşünülürken umumiyetle içtimai ve iktisadi gelişmenin sıklıdan sıkıya bağlı bulunduğu nüfus ve onun kesafeti meselesinin hiç bir suretle gözden kaçırılmaması gerektir. İktisadi ve içtimai hayat nizamı merhalelerini gerektirdiği kemmi ve keyfi gelişme durumu büyük önem taşır. Zaten bu mefhumlar arasında çok kuvvetli bir bağlantı vardır. Umumiyetle alındığında nüfus kesafeti ile iktisadi hayat ve faaliyet strüktürü arasında çok ağır basan bir bağlantı vardır ki, bu cihet her zaman ilmin nazarı dikkatini üzerine çekegelmektedir. Gerçekten de agrar karakterli iktisadi strüktürü olan bir cemiyetteki nüfus kesafeti durumu ve bu alanda vukua gelecek değişmeler sinai strüktürlü bir cemiyetteki durumdan büsbütün başkadır. Zaten bu iki strüktür çeşidinin umumiyetle nüfus situasyonu ile bağlılığı durumu da oldukça büyük farklılık ibraz etmektedir.

Nüfus meselesinin içtimaî veçhesine yukarıda da işaret edildiği gibi her içtimai nizamın yarattığı içtimaî bünye ve yönelttiği cemiyet hayatının kendi hususiyetine uygun bir nüfus meselesi vardır. Zamandan zamana değişiklik gösteren içtimai nizam ve onun yarattığı içtimai bünye mekân şartlarıyla bağlılıkta bir takım hususiyetler gösterirler. Zaten bu gelişmenin tesiri altındadır ki, nüfus mese-

leşinin sadece kemmiyet meselesi olarak ilgi çekmesi görüşü terkedilmiştir. Vakaa, nüfus araştırmalarına bir nevi keyfiyet unsuru katılması hâdisesi oldukça eskidir. Bununla beraber onun tam mânâsile içtimaî araştırmanın bütün soru çeşitlerine cevap arar şekline girmesi içtimaî ilgilerle muvazi olarak yürümekte ve gelişmektedir. Zaten cemiyetin yapısı hayat ve hayatiyeti vetiresinin tahlilile uğraşmak esas itibarile sosyolojinin vazifesidir. Bu anlamda bir içtimaî yapının tahlili bahis konusu edilirken bilhassa onun nüfus hususiyetleri önem kazanır. Nüfusun yaş, cinsiyet, iş, meslekî vazife vesaire esasındaki kısımlara dağılışı yapının kuruluş ve (hayatiyet esasındaki durumunu aydınlatmaya yarar. Kast, meslekî zümreler birliği veya sınıf esasında kurulmuş olan cemiyet yapılarının ayrı ayrı hususiyet ibraz ettikleri çoktan bilinen şeyler olduğu gibi bunlardan her hangi birine dayanan çeşitli yapılardan her birinin diğerinden ayrıldığı noktaları, kuruluş esastaki tahlili derinleştirip genişlettikçe bütün vuzuhile belirecektir. Bilhassa garp memleketlerinde başlayıp nüfusunu yer yüzünün her tarafına yaymakta olan kapitalist içtimai nizam sınıfı tabakalaşma esasına dayanmaktadır. Bu tip cemiyette tabakalar arası hareketlilik hâli en önemli hususiyeti vermektedir. Nizam, tabakalar arası sınırı koruyan her hangi cinsten bir norm tanımadığı için hiç bir tabakanın ve mensuplarının durumu sabit değildir. Bu gün bir tabakada bulunan bir fert veya zümre yarın gerekli şartları elde ettiği veya kaybettiği taktirde daha yukarı veya daha aşağı tabakada yer alabilir. Bugünkü cemiyet hayatının kaynayan bir laboratuvar tenceresi durumunu arzetmesi de bundan doğmaktadır. Bu durum cemiyetten cemiyete, hatta mahalden mahalle değişik olabiliyor. Onun için her cemiyetin, her topluluğun ve hatta her hangi cinsten esaslı bir hususiyet gösteren kısımların durumu ayrıca aydınlatılmalıdır. İşte burada aranan vuzuha ulaşmak hususunda en esaslı yardımcılık rolünü yine istatistik ilmi ve onun ortaya koyduğu rakkamlar oynamaktadır. Nüfus istatistiği tabaka, meslek ve çeşitli diğer zümreleşmeler esastaki tesbitlerle birçok içtimaî ve iktisadî mâhiyetteki soruları aydınlatmakta ve düğümleri çözmektedir.

Garbi Avrupa kapitalist memleketlerinin nüfus gelişmesi hâdisesi iktisadî faaliyet ve içtimai hayat nizamı gelişmesile bağlı olarak ele alındığında 18 nci asır başlarına kadarki durum, 18 nci asır başından 19 ncu arsin ortalarına kadar süren çağ ve ondan sonraki devre olmak üzere üç merhalede mütelea edilebilir. Birinci merhalede doğum ve ölüm nisbetlerinin yüksekliği, nüfus artmasını engelleyen faktörlerin çokluğu yüzünden nüfus artması oldukça zayıftır. İkinci merhalede doğum sayısı artıyor Ölüm nisbeti düşüyor. Aynı zamanda nüfus artmasını engelleyen tabii ve içtimai faktörler de azalıyor. Bu sayede nüfus artması süratle geliyor. Üçüncü merhalede ise bütün garp memleketlerine şamil olmak üzere doğum ve ölüm nisbetleri azalıyor ve bu sayede nüfus bir nevi istikrarlılık ve durgunluk çağına giriyor.

Kapitalist garp memleketleri zümresi dışında kalan ülkeler ve şark memleketlerinde ise yukarıda kayde'dilen merhalelerden kısmen birincisinin kısmen de ikincisinin bugün bile devam etmekte olduğu müşahede ediliyor. Türlü memleketlerin çeşitli yönlerden hazırlanan istatistik rakkamlarının mukayesesinden bunlar

arasında içtimaî, iktisadi ve hatta siyasi bakımdan müşahade edilen farklı durumların izahına yarar deliller elde ediliyor. Hatta birçok iktisadi, harsi ve siyasi mâhiyetli iddiaların temellendirilmesi hususunda da istatistik malzemeleri çok büyük rol oynuyor. Yalnız istatistik rakkamların tesbiti ve kullanılması hususunda çok dikkatli ve ihtiyatlı olmanın gerektiği de hiç bir suretle unutulmamalıdır. İstatistik rakkamlarının ve bilhassa yüzdeler esasındaki mukayese kullanmalarının birçok hususlarda kolaylıkla propoganda vasıtası haline getirilebilecek durumda olduğu da fiili hâdiselerle görülmektedir.

Zaten nüfus meselesi içtimaî düşünüş alanında çok çeşitli şekillere giren bir gelişme tarihi kaydedegelmektedir. Bazen müsbet, bazan de menfi görüş zaviyesinden kıymetlendirme ön plâna geçiyor. Bilhassa nüfus artışının bazan terviç edildiği bazan da engellendiği görülmüyor. Nazariyeler bu iki kutup arasında mekik dokuduğu gibi nüfus meselesile ilgili aksiyon âleminde de bu iki zit hedefin nöbetleşe ön plânı işgal ettiği görülmektedir. Vaktile İngilterede papaz Malthus'un ortaya koyduğu ve zamanının fikrî gelişmesinde çok büyük rol oynayan nazariyesinin bir benzeri bugün tekrar ortaya çıkmış bulunmaktadır. Nüfus artışının mürakabe edilmesini, engellenmesini zaruri telâkki eden görüşler dünya efkârı umumiyesini ciddi bir şekilde meşgul etmekte olduğu gibi bazı memleketlerin nüfus artışını firenleme tedbirlerine başvurmasile aksiyon sahasına bile girmiş olduğu söylenebilir. İşte Birleşmiş Milletlerin tarım ve gıda teşkilâtı - F.A.O. nun müdür yardımcısı Norman Wright'in son günlerde (eylül 1962) Londra'da, dünyadaki nüfus artışıyla beslenme durumu üzerine söyledikleri. Bu salahiyetli zatın ifadesine göre; bugün bile yarısından fazlası açlık ve gıda kifayetsizliği gibi zorluklara mâruz bulunan dünya nüfusu 1980 de 4 milyarı, asrın sonunda ise 6 milyarı boyluyacaktır. İstihsal işlerinde modern ilim ve teknik metodların tam tatbiki yoluyla ancak bu müşkülâtın kısmen olsun önlenmesi mümkün olacaktır. Bugün içinde bulunduğu güçlükleri yenmek ve ilerisi için hazırlanmak hususunda ileri durumdaki memleketlerin geri kalmış memleketler ve milletlere her hussusta yardım etmeleri gerektir. 1962 yılının son ayında Birleşmiş Milletler Umumî toplantısında aynı meselenin müzakere edildiği ve nüfus kontrolü taraftarı ve aleyhtarı görüşü temsil eden devlet temsilcileri arasında münakaşalar cereyan ettiği görülmektedir.

Bu görüşün ucu bugün bize kadar gelmiş bulunmaktadır. Ziraatçılarımız çevresinde ziraî istihsal durumunun nüfus artışını karşılayamadığı nazariyesi belirmiş olduğu gibi doktorlarımız çevresinde doğum kontrolünün zaruri olduğu görüşü yer kazanmağa başlamıştır. Bir kısım doktorlarımız tarafından senelerdenberi temsil edilegemekte olan doğumların kontrolü ve bunun için gerekli mevzuat değişikliklerinin yapılması hakkındaki noktai nazar yüksek plânlama kurulunda görüşülmüş ve bu hususta bir takım kararlara varılmış olduğu da anlaşılmaktadır.

Mesele dikkatle nazarı itibara alınacak olursa nüfus meselesile ilgili görüşlerin ayrı ayrı karakterde olan üç membadan beslenerek ortaya çıkmakta olduğu kolayca müşahade edilecektir. Bu kaynaklardan biri umumî dünya durumuna

şâmil cihan ekonomisi ve beslenmesi alanından gelmektedir. İkincisi ise ekonomik hayat ve faaliyetlerini geliştirmiş ve sağlam teşkilâtlanma mecrasına sokabilmiş olan ileri memleketlerin nüfus meselesile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncü kaynak ise ekonomik faaliyet ve içtimai teşkilâtlanmalarını zamanın gerektirmelerine uygulamasında geç kalmış olan memleketlerin durumunda görülen mahallî mâhiyetteki nüfus gelişmesi ve beslenme imkânları arasındaki nisbet bozukluğundan beslenmektedir. Onun için bu üç kaynaklı problemleri aynı çatı altına almak çok büyük güçlükler doğuracak mâhiyettedir. Çünkü bunlardan ilk ikisi dünya çapındaki gelişme meselerine dayanmakta olduğu halde üçüncüsü mahalli mâhiyetli zorluklardan doğmaktadır. Bilhassa bu sonunculara ekseriyetle muasır fen ve tekniğin icaplarına uygun istikametteki gelişmesine henüz başlayamamış olan cemiyet bünyeleri girmektedir. Gerçekten de buralarda her hangi bir iktisadî faaliyet alanında bugünkü fennin, tekniğin bahşetmekte olduğu imkânlardan lâykile istifade edebilecek duruma ulaşılmış olduğu iddia edilemez. Bırakalım buralardaki henüz başlamak üzere olan sınaî iktisadî faaliyet alanını bir tarafa, ziraî faaliyet alanında bile tabîî çevrelerini, ellerinde bulundurdukları çeşitli enerji kaynaklarını lâykile istifade ve istismar edebilecek duruma ulaşılmış olduğu iddia edilemez. Şu halde buralarda bu alanda bile dünya kadar iş fennî bilgi ve teknik teçhizat ile birlikte bu bölgelerin sakinlerini beklemektedir. Bunun dışında da her türlü iktisadî faaliyet ve içtimai teşkilâtlanma gelişmesinde her türlü vasıtanın üstünde olan insan unsuru ve enerjisinin zarurî olduğunu iktisadî ve ziraî faaliyetin gelişmesinde muayyen nüfus kesafeti meselesinin haiz olduğu hayatî önemi hiç bir suretle gözden uzak tutmamak gerektir. Binaenaleyh nüfus meselesini mevcut istihlal durumuna bağlamaktansa kalkınma teşebbüslerini kalkınmanın esas faktörlerinden biri olan nüfus meselesinin gerektirmelerine uygun bir duruma yükseltmek yolunu aramak daha uygun bir yol olsa gerek. Buralarda içtimai hayatın her kolunda ve o cümleden iktisadi ve ziraî faaliyet kolunda vazife almış olan ilim, fen ve teknik adamlarının içinde buldukları faaliyet alanını ilim, fen ve tekniğin bahşetmekte olduğu imkânları azami ölçüde istifade etmeyi mümkün kılacak seviyeye yükseltme yolunda gayret sarfetmeleri, cemiyetin ve idarecilerinin bu ağır vazifeyi başarmak hususunda ilim ve meslek adamlarını takviye edecek bir hareket hattı takip etmeleri, başka bir deyimle ilim ve mesleğin bütün içtimai meselelerin çözümünde mesuliyetini yüklenmesi ve salâhiyetini kullanması yoluna gidilmesi en doğru ve sağlam tutum olsa gerek.

İstihdafedilen bir içtimai ve iktisadi kalkınma gayesine ulaşmanın en doğru yolu tabîî ve içtimai çevrenin bahşetmekte olduğu bütün servet yaratma imkânlarını azamî ölçüde istismar etmesini bilmek ve başarmak ile birlikte bu kaynakları da ihtiyacın gerektirdiği nisbette geliştirmeyi ihmal etmemekte toplanmaktadır. İçtimai hayatın her kolunda umumî ihtiyacın gerektirmeleri yanında mahalli mâhiyetti gerektirmeler de vardır. Umumî ve hususî durumlar arasında her zaman için bir muvazilik temin etmek güçtür. Çoğu zaman bu iki gerektirme arasında sarih bir zıddiyet de bulunabiliyor. Onun için içtimai meseleler etrafında düşünürken ilk olarak bu iki gerektirme arasındaki münasebatın aydınlatılması lâzımdır. Nüfus meselesinin mütaleasında da aynı ikilik durumu belirmiş bulun-

maktadır. Bu hâdisedir ki, nüfus nazariyelerinde çeşitli görüşleri yaratmakta olduğu gibi, çeşitli memleket ve bölgelerde oldukça farklı nüfus siyaseti takibine âmil olmaktadır.

Gerçekten nüfus meselesi üzerindeki uğraşmaların son derece büyük ve geniş bir tarihi vardır. Tabiatile burada maksadımız nüfus nazariyeleri tarihi yapmak olmadığından bu tarih üzerinde uzun boylu durmak zarureti de yoktur. Bununla beraber bu gelişme tarihinin bilhassa bugünkü durumun bilâvasıta dayanağı olduğunu sandığımız son safhalarına, yani bugünkü nüfus görüşlerine öncülük yapmış, zemin hazırlamış olduğunu kabul ettiğimiz bazı noktalara kısaca temas etmeden geçilemez. Zaten bugünün nüfus meselesi etrafındaki görüş ve telâkikleri en az iki asır sürmüş olan münakaşa ve çekişmenin sonucudur. Bir çok eksiklikleri olduğu bugün sarîh olarak meydana çıkmış olduğu halde bunları burada kısaca gözden geçirmek faideden hâli olmayacaktır. Çünkü bunlar bugünün nüfus teorisi etrafındaki görüşlerinin doğup gelişmesinde rol oynamış faktörlerdir. Zaten onlardan birçokları bugün bile bir takım açık veya örtülü şekilde ifadeler veya sloganlar halinde yaşamaktadırlar. Ele aldığı konuya dair hiç bir şey bilmemek noktasından başlamak hususunda tabiat alemi bilgini muayyen bir kolaylığa, avantajlı duruma sahip bulunmaktadır. Halbuki sosyal ilimlerle uğraşan bir bilgin ele aldığı her hangi içtimaî konuda objektif gerçek öze yanaşabilmek için kendisini önceki bilgimsi hamulesinden kurtarmak için çok girift yollarla uğraşmak mecburiyetindedir. Bütün içtimaî meselelerde içtimaiyatçının karşısına çıkmakta olan bu engel nüfus meselesinde de aynıdır.

Bilindiği gibi üreme olaylarının modern anlamdaki ilmî aydınlatılmasının ilk denemesi 17. ve 18. asırların siyasi aritmetikçilerinde görülmektedir. İngiltere'de Graunt ve Petty ve Almanya'da Süssmilch ve Neumann bu cümledendir. Nüfus meselesinde doğum ve ölüm hâdiselerinin kaideliliğinin tesbiti kabil olduğu ve bunun muayyen tabiî kanunlara tabî bulunduğu görüşü bu zümre mensuplarının büyük keşiflerindedir. Onlar ilâhilik vasfını taktıkları muayyen konstanstan keşfine muvaffak olduklarına inanıyorlar. Bu zümredeki fikir adamlarının hemen hepsi hâdisede bir ilâhi cihan nizamının teyidini müşahade ediyorlar. Bu husus bilhassa Süssmilch'in eserine vermiş olduğu adla sarîh teyidini bulmaktadır. Süssmilch eserine (Die göttliche Ordnung in den Verânderungen des menschlichen Geschlechter aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben erviesen) adını veriyor.

Gerçekten de bu çağa kadar bu meseleler tetkik, tahlil ve izahıyla uğraşılmasına cevaz verilmeyen ilâhi iradeye ait meseleler sayılmışlardır. Hatta bu alanda düşünüp durmaya bile cevaz verilmemiştir. Nüfus sayımının reddedilişi hâdisesi bunun en açık delilidir. Şu halde siyasî aritmetikçilerle Garp Hristiyanlığı âleminde düşünüşün yeni bir merhalesine girilmiştir, denebilir. Vakaa bunlar da hristiyan metafiziğini muhafaza etmektedirler. Bununla beraber onun ilimce teyid edilmesi ihtiyacı duyulmuştur ki, böyle bir zaruret şu ânâ kadar hiç bir suretle açık ifade edilmiş değildir.

Tabiat alemindeki kanuniyet esasları bu alanda uğraşan ilim ve fikir adamları tarafından çoktan isbat edilmiş bulunmaktadır. 18. asrın sonlarına doğru insanî topluluk hayatı ile ilgili olaylara da aynı esasları uygulamak hamleleri belirlemiştir. Bu cümleden olmak üzere nüfus gelişmesindeki kanuniyetin tesbitine çalışılmıştır. «Nüfus Kanunu» adile formüle edilen görüş de böylece ortaya çıkmıştır. Zaman ve mekân tefriki yapmaksızın bütün insan toplulukları hayatını saran üretim, bakım ve eğitim olayları arasındaki münasebatın ve bu münasebata hâkim ayarlama olaylarının esasını teşkil ettiği kabul edilen «Tabii Nüfus Gelişmesi Kanunu» nazariyesinin en mâruf temsilcisi bilindiği gibi İngiliz papazı Thomas Robert Malthus'dır. Kendisinden sonraki nüfus teorilerine oldukça derinden tesiri olduğu bilinen Malthus teorisi üzerinde bir parça durmamız gerekmektedir. Aslında Malthus'a atfolunan tabii nüfus kanunu ve onun ana fikirleri daha önce başkaları tarafından açıklanmış bulunmaktadır. Yalnız Malthus onları muasırlarına daha kolay benimsettirebileceği şekilde formüle etmiştir. Malthus'a atfolunan bu nüfus kanununun ana fikirleri şöylece hulasa edilebilir: İnsanlardaki cinsi temayül devamlı olarak nüfus çoğalması istikametinde tesir icra eder. Eğer o, tamamen serbest tesir yapabilecek durumda olsaydı dünya pek kısa bir zaman içinde taşmış olacaktı. Bu tandans daima nüfus gelişmesine nazaran çok daha yavaş gelişen beslenme imkânlarının darlığı yüzünden doğan zorluklar tarafından engellenir. Bahis konusu olan engeller çeşitli mâhiyatli kitlevi ölümler, açlık ve sefalet gibi pozitif engeller ve ölüm ve sefalet endişesi gibi koruyucu engeller olmak üzere ikiye ayrılıyor. Malthus bu iki çeşit engellerin yanına daha sonra ahlâkî sakinme diye bir faktör daha eklemektedir.

Malthus'un tabii nüfus kanunu hemen hemen bütün 19. asır nüfus nazariyelerini peşinden sürüklemiştir. Onlar kısmen Malthus'u teyid etmek suretile kısmen de onu tenkit ve reddetmek yoluyla onunla uğraşmışlardır. Şu kadar var ki, bu çağdaki Malthus tenkitçileri de tıpkı onun gibi bir umumî nüfus kanunu aramayı çıkış noktası ittihaz ediyorlar. Onlar Malthus teorisini ya cinsi temayül ve münasebet meselesi veyahutta beslenme bakımından cerhetme yolunu tutmuşlardır.

Malthus'un nüfus teorisi zamanının duygu ve düşüncelerine uygun düşecek şekilde bir matematik formülle de teçhiz olunmuş bulunmaktadır. Bu formüle göre insanlar üreme bakımından geometrik esasta çoğalmak tandansı taşırlar. Buna mukabil gıda maddesi istihsali meselesinin artışı sadece aritmetik esastadır. Malthus bir nüfusun iki misli olması için 25 senelik zaman kesimini kâfi görmektedir. Bu esasa göre nüfus artışı ile beslenme imkânının artışı şu şekilde bir formülle ifade edilebilecek durum alıyor.

0	25	50	75	100	125
1	2	4	8	16	32
1	2	3	4	5	6

Bu hesaplama esasına göre hareket edildiğinde iki asırlık bir devre için nüfusun mevcut beslenme imkânı gelişimi arasındaki nisbet 9/256, üç asırlık bir za-

man için ise 13/4096 olacaktır. Hesaplamanın böyle göstermesine rağmen nüfus beslenme imkânları sınırını aşmadığından bu iki sayı arasındaki nisbet daima yukarıda bahis konusu edilen engelleme hâdiseleri tarafından muvazenede tutulmuştur. Malthus bu suretle ana fikirlerini belirtmiş olduğumuz nazariyesile hiçbir zaman insanların ziraî istihisalle beslenebileceklerinden fazla yaşamaları mümkün olamayacağını ifâde etmek istiyorsa umumiyetle tekzip edilemez bir durum kazanır. Fakat o bu şekildeki beyanıyla onsuz da bilinebilecek bir hususa yeni bir şey eklemiş olamıyor.

İçtimai gerçeklere müteallik aşağıki müşahhas ifâdeler ki, haklı veya haksız olduklarından sarfınazar, Malthus'den alınmakta olmaları önem kazanmaktadır. Bütün hayvanlar âleminde olduğu gibi, insanlar için de sınırsız üreme temayülü muteberdir. Buna mukabil gıda maddesi istihsalinin artışı zaruri olarak nüfus artışından ilk merhalede geri kalıyor. Bu noktada Malthus bilhassa muasırı olan David Ricardo (1772-1825) nun «Azalan Arazi Verimliliği Kanunu» na dayanmaktadır. Malthus'un her iki tezi tarihî gelişmenin ortaya koyduğu müşahhas malzeme muvacehesinde bir yoklamadan geçirilmeyi gerektirmektedir. Malthus insanlardaki sonsuz üreme temayülünün ve onun sonuçlarının bütün tarihî sosyolojik modifikasyonlarını kendisi tarafından çok umumi şekilde alınan toplum mefhum «Engeller» içine sıkıştırmak yoluyla her şeyden evvel yoklamanın güçleşmesine sebebiyet vermektedir. Bu suretledir ki, insanî generatif vaziyet değişmesinin gelişiminde payı olan tarihî sosyolojik faktörlerin sonsuz denecek derecede çeşitliliği içinde bir biyolojik konstant bulmak ve onu bir cami mefhum halinde formüle etmek imkânı aranmaktadır. Malthus'a göre bütün ehemmiyet içtimaî gerçekleri tayin eden engeller üzerine toplanmış bulunmaktadır. Halbuki umumiyetle bir biyolojik konstant olarak çoğalma ve üretme istek ve temayülünün hudutsuz olarak mevcut olup olmadığı kendisi sarahat kesbetmiş durumda değildir. Çünkü sosyal gerçeğin bir biyolojik çoğalma temayülü tarafından tayin olunmadığı ilmî müşahade ve tecrübelerle teyidini bulmaktadır. Hakikaten de sosyal gerçekler hiç bir suretle konstant durum değil, bunun tam aksine olarak sonsuz denecek derecede çok değişme ve farklılaşma durumu ibraz ederler.

Malthus'un ikinci tezinin yanlışlığı da apaşıkârdır. 19. asrın bilhassa Garp âleminin geçirmiş olduğu gelişme açık göstermiştir ki, gıda maddesi tedariki işi nüfus sayısı karşısında Malthus'un iddia ettiğinden çok daha sür'atle artmıştır. Bunu bu çevredeki insan başına düşen gıda maddesi payının artış nisbeti açık göstermektedir. Tabiatile Garp memleketlerinin geçirmiş olduğu bu hâdisenin sebepleri de çeşitlidir. Garp memleketlerinin geçirmiş olduğu tarihî hayatın ibraz ettiği tarihî manzara yanında aktüel hayat sahnesinden halk topluluğu çevreleri vardır ki, onlardaki durum Malthus tezini teyid eder mahiyet taşımaktadır. Şu halde umumiyetle bütün zaman, mekân ve insan toplulukları çevreleri için aynı mânâyı taşıyacağını iddia etmek ciheti yanlış oluyor. Burada da gerçekler şekil ayniyetinden ziyade farklılık ve çeşitliliği teyid etmektedir.

Böylece liberalizmin ücret teorisi ve sosyal politik icraatı çağına yanaşmış oluyor. Doğruluk veya yanlışlık durumundan sarfınazar Malthus'un tabii nüfus

kanunu 19. asrın siyasî münakaşalarında son derece büyük önem taşımıştır. Zaten bilhassa siyasî mücadeleler için uygun deliller, dayanaklar sağladıklarında yanlış sosyal teoriler doğrularından çok daha fazla önem kazanır ve yayılma kabiliyeti ibraz ederler,. Malthus'un tabii nüfus kanunu ile Ricardo'nun eksilen toprak verimliliği teorisi siyasî liberalizmin ücret teorisinin temelini teşkil etmiş ve zamanının içtimai siyasetine mühim deliller sağlamıştır. Ricardo'ya göre her metain iki çeşit fiatı vardır. Bunlardan, biri maliyet tarafından tayin olunan tabii fiat ise diğeri arz ve talep durumuyla bağlılıkta ortaya çıkan piyasa fiatıdır. Piyasa fiatı tabii fiatın üstüne çıkmak veya altına inmek suretile devamlı bir oynaklık gösterir. Ücret piyasaya bir meta olarak çıkarılan insan enerjisinin, yani işin fiatıdır. Binaenaleyh piyasaya arz edilen insan kuvvetinin de tabii ve piyasa fiatı vardır. Tabii fiatı maliyeti, yani insanın ayakta kalabilmesi ve çalışabilmesi için gerekli gıda ve geçim maddesini tedarik edebilecek durumda olmasile tayin ediliyor. Piyasa fiatı ise işin piyasadaki arz ve talep durumuyla taayyün eder. Piyasa fiatı ile tabii fiat arasında muvazenenin temini işi işte Malthus'un tabii nüfus kanunu tarafından sağlanmaktadır. İşin piyasa fiatı tabii fiattan aşağı indiğinde geçim için kifayet etmiyor. Bu suretle engeller yani açlık, hastalık, sefalet, evlenme ve doğum tahdidi gibi hadiselerin tesirile piyasadaki işçi adedi azalıyor ve böylece ücretin yükselmesi imkânı elde ediliyor. Bunun aksine olarak piyasa fiatı tabii fiatın çok üstüne çıkarsa işçi sayısı artar ve ücretin inmesi temin olunur. Şu halde tabii nüfus kanunu bilhassa işin piyasa fiatının tabii fiatından uzun süreli olarak uzaklaşmamasını sağlamağa hizmet eder. Bu hadiseden şöyle bir sonuç çıkarılabiliyor. Ücreti yükseltmek teşebbüsü bir gayri tabii durum yaratıyor. Buna mukabil ücretin daima asgari eksistens haddi çevresinde kalması tabii muvazeneyi temine yarayan bir kanundur. Böylece ortaya çıkmakta olan ücret meselesile ilgili duruma Ferdinand Lassalle «Eherne Lohngesetz» adını vermiştir. Zaten tarafından vazedilen nüfus kanununun içtimai siyaset bakımından beliren sonuçlarının bir kısmını Malthus kendisi belirtmektedir. Zamanında fukara siyaseti adıyla anılan olay için düşünülen içtimai münasebetler reformu, yeni mülkiyet nizamı tatbikatı, ücret yükselmesi fukaranın himayesi gibi tedbirlerin hiç birisi güdülen gayeye hizmet edemiyor ve mânâ kazanamıyorlar. Çünkü fukara kendisi bu yollarla temin edilen bütün imkânları sayı artması yolunda harcamak suretile hiçe çıkarıyor. O lüzumsuz kalabalık yaratmak suretile güç belâ bertaraf edilmiş olan zorluk ve sefaletleri tekrar ihdas ediyor. Binaenaleyh fukarayı himaye siyaseti devamlı bir şekilde zenginlerden alıp fukaraya vermekten ibaret kalmaktadır. Nüfus kanunu gibi basit tabii bir kanun fukarayı himaye siyasetini bir çırpıda mânâsız kılıyor. Böylece zamanın bütün sosyalist cereyanlarının rüyaları akim kalıyor.

Malthus'un yukarıda hulasa edilen görüşleri tarihî hayat gelişmesinin kendisi tarafından fiili bir şekilde yalanlanmış ve meselenin hiç de o kadar basite ircaı mümkün olmadığını göstermiş bulunmaktadır.' Bütün tabii kanun esasındaki düşüncülerde bu cihet katıyetle böyle imiş gibi ve hatta oluştan böyle istihraç olunuyormuş gibi durum vardır. Güya insan için tabiatı itibarile değişmez olan bu tabiat kanunlarına boyun eğmek ve teslim olmaktan başka bir şey kalmıyor-

muş gibi durum yaratıyor. Onun için onun insanî örfi ahlâk kanunu için temel ittihaz edilmesi gerektiği hükmüne de kolaylıkla varılıyor. Mesleği itibarile bir papaz olan Malthus hiç bir zaman tamamilen açık olarak hıristiyanlık metafiziğinden ayrılmış gözüküyor. Buna rağmen onun öğretisinde böyle bir uzaklaşmanın belgeleri aşikârdır. Böylece o hıristiyanlık metafiziğine bağlılığını ifâdeye ısrarla devam ediyor. Fakat o metafizik Malthus tarafından öylesine genişletiliyor ki, kendisinin tabîî nüfus kanununu da içine alacak şekil kazanıyor. İnsan soyunun beslenme imkânı sınırlarım aşacak bir şekilde çoğalmas ve çoğalma temayülü göstermesi günah sayılıyor. Halbuki bazı küçük sakıncalar ile bu günahattan ve onun yaratacağı sefaletten korunmak mümkündür. Umumiyetle cinsî münasebetten sakınma, evlenmeyi geciktirmek, evlilikteki cinsî münasebatı da üretme bakımından bir takım sakınca tedbirlerine bağlı tutmak bu cümleden olarak hatıra gelebilir. Malthus bu çeşit tavsiyelerde bulunurken bir nevi korunma tedbiri olarak kurtajın düşünülmesini red ve takbih etmesine de ısrarla devam ediyor. Böylece o bu ileri durumdaki rasyonelleştirme ameliyesinden pek uzakta bulunmamaktadır. Onun için sadece fuzulî doğumu önlemek için ancak cinsî münasebat ile üretmeyi birbirinden ayırma ve bunun için baş vurulacak korunma tedbirlerinin ahlâki temellendirilmesi kalıyor ki, bu şekildeki temellendirme ve müdafaa meselesi de pek uzun bekletmeden belirmiş oldu. Haklı olarak yeni malthusçuluğun babası sayılan John Stuart Mili maruf formülüyle ortaya çıktı. John Stuart Mili evlenmenin engellenmesini doğru bulmamakla beraber evlilikteki cinsî münasebatın üretim bakımından sonuçlanması hususunun sınırlandırılması, bu istikamette hesaplı ve tedbirli olmanın gerektiği fikrini ileri sürüyor.

1877 de Londra'da Malthuscular derneği kuruldu. Malthus nazariyelerile ve bilhassa nüfus teorisile ilgili meselelerle uğraşmayı vazife edindi. Daha sonra uzun zaman yeni malthusculuk adı altında şöhret kazanmış olan bütün teşebbüsler bu müesseseye aittir. Şu kadar var ki teşekkül hiç bir zaman kendine has bir teori geliştirmiş değildir. O sadece Malthus'un eski tabii nüfus kanunu öğretisini değişmez tabîî bir kanun olarak muhafaza ve idame etmeye çalışmıştır. Yeni malthusçuluğun görüş ve talepleri çok taraflıdır. Onun bazı nazariyeciler tarafından muayyen vaziyet alma tarzını uygulamayı yani muayyen seksüel ahlâkın müdafasını yapmak suretile üzerinde buldukları ilmî zemini göstermeye çalışırken aksiyon sahasında faaliyette bulunanları siyasî sahnede doğumu tahdit edici bütün vasıta ve tedbirlere karşı tedbirlerin kaldırılmasını hatta kurtajın bile serbest olmasını talep etmek yolunda proponga yaparlar.

Yeni malthuscular siyasî faaliyetlerinde mühim ölçüde geçen asrın ortalarına doğru içtimaî mesuliyet duygusu son derece kuvvetlenme olan liberal çevrelerin himayesine dayanmışlardır. Buna mukabil muhafazakâr tabaka yeni malthusculara şiddetle karşı koymuşlardır. Çünkü onlar yeni malthuscuları eski içtimai nizamın yıkıcılarından biri, gelenek yoluyla teraküm etmiş olan ve sınıf ihtiyat ordusunun muhafazasına yaratabilecekleri bütün kıymetlerin tahripçisi olarak görmüşlerdir.

Daha sonraki devrenin nüfus teorileri kısmen teyid kısmen de tenkit ve tas-hih yoluyla Malthus'a bağlanıyorlar.

Herbert Spencer ve diğer bir çok biyolojistler Malthus'u desteklemiyorlar. Bunlara göre daima aynı kalan konstant bir cinsi temayülün mevcudiyetinden bahsedilmesi güçtür. Daha ziyade bütün yaşayanlar âleminde olduğu gibi insanlarda da semerelilik derecesile nev'in mahvolması tehlikesi arası bağlantısı vardır. Bu iki mefhum pozitif korrelanttır. Tehlike arttıkça semerelilik nisbeti de yükseliyor. Yalnız insanlarda beyin ve sinir sisteminin gelişmesiyle cinsin mahvolması ihtimali son haddine kadar azalmıştır. Buna mukabil onda üretme kabiliyetinin veya üretme iradesinin zayıflaması hadisesi türemiştir. Böyle bir phylojenetik gelişme olduğunda da onun tarihi veya hali hazır generatif olaylarının ve onlardaki değişmelerin izahı için bir önemi olamayacaktır. Çünkü böyle phylojenetik gelişme vetiresi binlerce senelerle hesaplanıyor. İctimaî nüfus teorisi ise ancak bir kaç asırlık nüfus gelişmesi hadiselerinin tahlil ve izahile uğraşır. Böyle bir görüşte 'olmalarına rağmen biyolojistler de aynen Malthus gibi zaman ve mekân farkı aramıyan umumî muteber bir nüfus olayları kanunu ararlar.

Böylece sosyalist nazariyelere yanaşılmış oluyor. Şurasını da hemen belirtelim ki, birleşmiş bir sosyalist nüfus teorisi hiç bir zaman mevcut olmamıştır ve bugünde yoktur. Daima sosyalist nazariyecilerin çeşitli görüş ve telâkkileri görülmüştür.

Erken çağ sosyalistleri liberalizmi tenkit ederler. Hususi mülkiyetin istikrarını sarahate götürmekle hürriyetsizliğin şiddetlendirilmiş olduğunu ileri sürerler. Onlara göre burada tezahür etmekte olan hürriyetsizlik esastan olduğu gibi çeş-nisi itibarile de kendisine tekaddüm eden feodalizm çağının hürriyetsizliğinden farklıdır. Bu cümleden olmak üzere vaktile Godwin yaptığı incelemesinde Malthus'a karşı «muhakkak ki, ihtiyaç ve sefalet tamamile ortadan kaldırılamıyacaktır. Fakat bu durum hususi mülkiyet olmıyan tabii hayat şartı yaradılınca kadar devam edecektir. Böyle bir tabii hayat şartı yaradılınca ahali de sınırlandırılmamış üretmeye geçebilir.» şeklinde vaziyet almıştır. Ona göre yer yüzü sınırsız denecek derecede geniş verim imkânına sahip bulunmaktadır. Yalnız hususî mülkiyet hakkı insanları bu hudutsuz imkânlardan istifade hususunda engellemektedir.

Daha sonraki sosyalistler Malthus'un nüfus öğretisini kendi sistemlerine işlemek dileğiyle hareket etmişlerdir. Sosyalistlere göre Malthus'un tabii nüfus kanunundan istihraç edilmekte olan bedbinlik sadece hususî mülkiyet temeli üzerine kurulmuş olan içtimaî nizam için doğrudur. Ferdî mülkiyet esası ortadan kalkıp hususi mülkiyet hakkı olmayan bir duruma ulaşıldıktan sonra nüfus gelişmesi için oldukça geniş imkânlar elde edilecektir. İnsanların hiç bir sınırlandırmıya tabi kılınmadan çoğalmaları da mümkün olacaktır. Bu husus yukarıda temas etmiş olduğumuz Davit Ricardo'nun ücret teorisini Almanya'da yaymağa hizmet etmiş ve ona, daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi, «Eherne Lohngesetz» adını vermiş olan Ferdinand Lassalle, Malthus teorisinden çıkan pesimist sonuçları da hiç bir suretle sınırlandırmadan kabul ediyor. Onu yalnız bütün çağla-

rın hayat nizamaları için değil, sadece kapitalist sistem için muteber saymağa çalışıyor. Lassalle'a göre işçinin durumu iyileştirilebilir. Yalnız bunun için iktisadî sistem temelinden değişmelidir. Bununla her şeyden önce umumî seçim hakkı sistemine ulaşmak istihdaf ediliyor. Şu halde burada da yeni bir nüfus teorisi düşünceci bulunmamaktadır. Olsa olsa mevcut teorinin siyasi relatifleştirilmesi istihdaf edildiğinden bahsedilebilir. Bu hususta Karl Marx çok daha sarîh ifadelidir, O da başlangıçta «eherne Lohngesetz» görüşünü benimsemiş gibi görünüyorsa da çok geçmeden tarihî akışla bu hususun mutabakatını kaybettiği görüşüne varmıştır. Tekerrür eden buhran dalgaları ritmi «Eherne Lohngesetz» e göre olması gerektiğinden çok daha kısa süreli oluyor. Burada bir bağlantı olsaydı insani gelişme zamanının iki buhran, yani bir işçi neslinin doğumuyla onun iş piyasasına gelmesi hâdisesi arasındaki distansın mutabakat halinde olması gerekirdi. Halbuki durum hiç de böyle değildir. Böylece Marx nüfus artmasının artan ihtiyaç ve sefalet için mesul tutulamıyacağı hükmüne varıyor. Bu andan itibaren Marx iktisadî teorisinde artış payını müstakil konstant olarak vazetmeye çalışıyor. Marx'a göre mesuliyet tamamen ücreti asgari sınırdan tutmak yolunda kullandığı sınıf ihtiyat ordusunu yaratmış olan kapitalist nizam vetiresinin omuzundadır. Marx'ın gördüğü kozal bağlantı şöyledir. Rekabet müteşebbisi, patronu devamlı olarak teknik yenilikler yaratmağa zorluyor. Bu ise devamlı olarak yalnız teşebbüs rentabil kaldığında ve ücret devamlı olarak indirmeye tâbi tutulabildiğinde mümkün olacaktır. Bu imkân devamlı olarak tekerrür eden iş faaliyetinin durdurulması ve işçilere yol verilmesini temin eden buhranlarla elde edilir. Böylece buhrandan buhrana ücret seviyesi iniyor ve işçinin sefaleti gittikçe artıyor. Bunun sonucu olarak devamlı bir nüfus kalabalığı tandansı beliriyor. İşte bu Marx için kapitalist nizamın nüfus kanunudur. Marx zaten bütün çağlar ve içtimaî nizam sistemleri için muteber sayılabilecek bir tabîî nüfus kanununun mevcut olabileceğini kabul etmiyor. Vaikaa zaman ve olayları kendi teorisinde de Marx'ı bilhassa ameli sonuçlandırmaları bakımından parlak bir şekilde yalanlamıştır. Fakat şurası da nazardan kaçmamalıdır ki, bir umumi muteber popülasyon kanununun mevcudiyeti görüşüne ilk karşı koyan ve buna mukabil tarihi telakki tarzım ileri süren de Marx olmuştur. Sadece tarihî popülasyon kanunu mevcut olup bütün değişme ve istihalelerle sosyal sistemin bütününe bağlı bulunmaktadır. Marx'ın görüşünde gerçek payı oldukça büyük olmakla beraber o bunu bir nüfus teorisi haline koyacak şekilde işlememiştir. Zaten Marx'ın fikriyatında iktisadi cihet sarîh olarak ön plânı işgal eder. Onun için de Marx aslî anlamda bir nüfus teorisi vücuda getirip geliştirmeye teşebbüs bile etmemiştir. Marx'ın çok büyük bir yekûn teşkil eden yazılarında meselâ, işçilerin generatif vaziyetleri itibarile devamlı olarak sefalet siyaseti tatbikatına nasıl mukabelede bulunabilecekleri hususunda serdedilecek bir sorunun cevabını aramak âdetâ abestir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi Marx'a göre umumi muteber sayılan bir popülasyon kanunu yoktur. Sadece tarihi popülasyon kanunu vardır. Marx'ın kapitalist iktisadî nizam sistemi tahlilinde onun popülasyon görüşü de izahını bulmaktadır. Ona göre kapitalizmde devamlı bir nüfus fazlalığı tandansı mevcut olup o da sınıf rezerv ordusu adı verilen zümrede ifadesini bulmaktadır. Marx

sosyalist nazariyeciler arasında nüfus meselelerinde daima bir nevi tek başına alıp yürüyen bir kimse durumunda kalmaktadır. Sosyalistler tâ Marx'm sağlığında yeni malthusculuğu benimsemek üzere açık temayül göstermişlerdir. Yukarıda bahsi geçen Lassalle'in ücret kanunu tâ 1875 de Gotha programında işçi partilerinin doktrini derecesine yükseltilmiştir. Daha sonraki revizyonistler ise tamamile yeni malthuscudurlar. Bu revizyonistlerin en mâruf temsilcisi Bernstein doğum tahdidini kapitalizmi insan meta'ından mahrum etmenin en tesirli bir vasıtası, bir ihtilâlci silâh olarak tavsif etmektedir. Mesele bugüne kadar da aynı kalmaktadır. Bunun dışında bugüne kadar nüfus teorisinden sarfınazar sadece nüfus meselelerine dair bir birleşik sosyalist konsepsiyonu bile ortaya konmuş ve geliştirilmiş değildir.

Burada kısaca fukaralık - refahlılık nazariyesine temas edelim. Her şeye rağmen nüfus meselerine dair Marx beyanlarında ve bilhassa çeşitli sosyalist popülasyon görüşlerinden umumi bir telâkki cereyanı istihraç etmek mümkün görülebilir. Fakat bunlar hep Malthus'un öğretisini kendisine istinaden ifâde ve izah etmek istiyen görüş varyantlarından ibarettir. İçlerinden aşağı yukarı ayrı bir teori telâkki olunabilecekleri de sefalet teorisi gibilerdir. Sefalet teorisine göre kapitalizm işçi sınıfı içinde fukaralığı, sefaleti doğurup geliştirmiştir. Bu ise üretme verimliliğini tahdide hizmet etmiştir. Bu hâdise iki türlü yolla vukubulabiliyor. O ya Lassalle'in bahsettiği gibi ücret seviyesinin inmesile husule gelen fizik takatin tükenmesi yoluyla veyahut yeni malthuscuların reçetesine göre doğum hadisesini önlemek üzere alınacak tedbirler yoluyla geliyor. Yalnız hayatî görgü gerçekleri ve bilhassa verimlilik kıymetinin tabakalara izafetle ortaya çıkan belgeleri bu tezin doğruluğunu teyid etmiyorlar. Geçen asırda Garp âleminde çok sarih bir hâdise olarak beliren doğum azalması olayında öncülüğü yapanların fukara değil varlıklı sınıf olduğu görülmüştür. Bugün şarkta ve bizde cereyan etmekte olan hâdiseleri dikkatle müşahâde edecek olursak aynı istikamette bir gelişme görülecektir. Doğumu tahdide baş vurmanın varlıklı ve münevverler zümresinde başlayarak yavaş yavaş şehirli orta halli zümreye yayılmakta olduğu görülmektedir. Maddî durumu bakımından en zayıf tabakayı teşkil eden şehirli fukara ve köylüde böyle bir tandans henüz belirmiş bile değildir. Aşağı tabakalar daha uzun zaman kendi durumlarını uygulamak temayülü göstermekten uzak kalacağı benziyor; bu gerçek hadiselerin devamlı olarak sezilmeden, görülmeden kalmasına da imkân yoktur. Bilhassa istatistik işlemleri tekemmül ettikçe bu hususun göze batması kolaylaşacaktır. Böylece yepyeni bir durumla karşı karşıya bulunuyoruz. Nüfus meselesile ilgili fukaralık teorisi yerine zenginlik teorisi geçiyor. İnsanları az çocuk yapmağa sürükleyen durumun fukaralık ile değil bilakis zenginlik ile bağlı olduğu nazariyesi bu suretle doğmuştur. Bununla gelir, miktarile çocuk sayısının negatif korrelat olduğu da meydana çıkmış oluyor.

Bu teorinin temellendirilmesi için bir zamanlar nazari iktisat ilminde geniş çapta nüfuz kazanmış olan psikolojik teori veya marjinal faidelilik öğretisi istihdam olunmuştur. Bu nazariyeye göre insanlarda bütün istekler ve zevkler rekabet halinde bulunuyorlar. Bazıları azami faideyi temin için azami tatmin arz etmeyi

seçmişlerdir. Cinsi temayül, zevk meselesinde de böyledir. Aşağı gelir ve kültür seviyesinde bulunan insan sadece cinsî zevk temayülünü tatmine inhisar etmiş gibidir. Gelir ve kültür seviyesi yükseldikçe temayül ve istek gibi tatmin imkânları da dallanıp çeşitleniyor. Bu yüzden muayyen ihtiyaç ve onun karşılanması da kıymet ve ehemmiyetini azaltıyor. Çocuk üretimi meselesi de böyledir. O yüksek tabakalarda yegâne ihtiyaç ve eğlenme vasıtası olmak vasfını kaybediyor. O başka çeşit eğlenme ve zevklenmelerin yerini dolduramaz oluyor. İnsanların gelirleri ve kültürleri yükseldikçe mürekkepleşen ölçülenle çocuk üretimi onları diğer çeşit zevk-ü sefalardan feragata sevk etmek kudretini kaybediyor. Onun için onun istek alemindeki nisbi yeri gittikçe daralıyor. Bu suretle çıkan bu öğretinin konzekansları Malthus öğretisinin konzekanslarına tamamen zıddır. Çünkü bu sefer insanlar kendiliklerinden üretmeyi önliyecek şekilde hareket ediyor, tedbirler alıyor. Onlar kendilerini daima azami istifade yani en yüksek derecede tatmin olunmak isteğine sürükleyen bir psikolojik kanunun tesiri altında bulunuyorlar. Bununla Malthus öğretisinin zaten pek de parlak olmıyan perspektivi tamamen ortadan kayboluyor. Böylelikle liberal optimizm yürürlükteki iktisadî ve içtimaî hayat nizamını sosyalistlerin hücumuna karşı bir kere daha muvaffakiyetle korumuş oluyor. Fakat her şeye rağmen nazari bakımdan pek az bir şey değişmiştir. Böyle de umumi muteber bir nüfus kanununa sahip bulunmak gerektiği görüşüne devam ediliyor. Yalnız o başka bir temel üzerinde gelişmek üzere başka bir şekil almıştır. Önceki biyolojik kanunun yerine bu sefer psikolojik kanun kalın olmuştur. Fakat bu kanun da aynı naturalizm zemini üzerinde kalmaktadır ve tamamen gayri tarihidir. Bütün generatif davranışların tabakalara, zaman, halklara ve mekâna göre gösterdiği çeşitlilik bir daha hepsini ihata edecek bir formülle ifadesini buluyor. Yalnız bu sefer bir nevi rastyonalist görüşün psikolojisine tutulmuş bir formüldür. Bu husus bilhassa iktisat ilmi sahasında doğup gelişmiştir. Meslekten olan psikoloğlar onu hiç bir suretle benimsememişlerdir. Böylece ortaya çıkıp gelişen psikolojizm duygu, düşünce teorisi insanların generatif davranışlarında fakirlik ve zenginliğe aynı şekilde reaksiyon göstermemiş olduklarını gerçeklere istinaden kabul etmek mecburiyeti olduğundan duygu düşünceyi faktör olarak eklemek mecburiyeti duyuluyor. Ancak bu teori bilhassa istenilen şekilde propoganda etmek üzere kullanmak için oldukça mühim zemin vermektedir. Duygu ve düşüncenin nüfus gelişmesinin lehinde veya aleyhinde olmasına göre kullanılabilir. Durumun gerektirmesine göre propogandaya kolayca istikamet verilebiliyor.

Şunu da hemen belirtelim ki, şimdiye kadar bahis konusu edilen Malthus'-dan sonraki nüfus teorileri kontinent Avrupasında ve bilhassa Alman fikriyatı zemininde vücut bulmuştur. Bunun dışında Anglosakson âleminde cereyan etmiş olan Malthus'le hesaplaşma çekişmeleri bir başka teori ortaya koymuştur ki, o da meslek âleminde optimum teori adıyla anılmaktadır. Bu teorinin taraftarları Malthus'a bilhassa beslenme imkânları görüşü bakımından yanaşmakta ve onu bu zaviyeden çürütmiye çalışmaktadır. Bunlara göre Malthus'deki her türlü nüfus artmasının nüfus başına düşen gelir payının inmesine sebebiyet verdiği görüşüne itiraz olunmaktadır. Bu optimum teorisinin kökü, nazarı itibare alındığında

onu tâ John Stuart Mill'e kadar götürmek mümkündür. Fakat onun sistemli bir şekilde işlenmesi Edwin Cannan tarafından geliştirilmiştir. Optimum teorisinin ilgisi doğrudan doğruya nüfus meselesi değildir. O zaten nüfus meselesile umumî iktisat teorisinin gerektirdiği nisbette ancak ilgilenmektedir. Binaenaleyh burada da belli başlı bir nüfus teorisinin ortaya çıkmış olmasından bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Yukarıda da işaret edildiği gibi her hayat nizamı çağı kendisine has bir içtimaî bünye tipi ve onunla mütenasip bir içtimaî meseleler kompleksi yaratıyor. Onun yarattığı olan içtimaî bünyelerde her hususta bu belgenin izleri bulunuyor. Bu cümleden kapitalist nizamın da kendi yarattığı olan bünye ve meseleleri üzerinde oldukça derin yatan tesire sahip bulunduğu kısmen olsun yukarıki tafsilâttan anlaşılmalı olacaktır. Bu günün içtimaî bünyelerine ve bilhassa onun nüfus meselelerinde ilgili cihetlerinde böyle bir izlemeyi lâyıkile ve kolaylıkla yapabilmek için hiç olmazsa bir kaç esas noktada kapitalist nizamın kendi yarattığı olan cemiyet bünyesine ve onun meselelerine vermekte olduğu veçhe ve istikamet üzerinde kısaca durulması gerekmektedir. Her şeyden evvel kapitalist nizam cemiyetinin strüktürünü ve onun bugün sarıh olarak meydana koymuş olduğu gelişme tandansını nüfus meselesi etrafındaki içtimaî incelemeler bakımından ele alalım.

Kapitalist içtimaî nizam çerçevesi içinde gelişen cemiyet tabakalaşması bugünkü durumunda muayyen istikamette yeni bir istihale geçirmekte olup muhtelif hayatî faaliyetler sektörü esasında nüfus bakımından bir nisbi duruma varmak tandansı belirmiş bulunmaktadır. Nüfus meselesile uğraşmalar da buna uygun bir istikamet almıştır. Bu gelişmeyi tetkik eden bazı meslek adamları iktisadî ve hayatî faaliyetlerinin karakteri bakımından modern kuruluştaki mütakâmil bir cemiyet nüfusunu üç büyük sektöre ayırarak mütalea etmiye çalışmaktadırlar. İçtimaî istihsal hasılasının yaratımında muayyen rolü ve hissesi olduğu kabul edilen sektörler şunlardır:

- 1) Ziraî istihsal faaliyeti alanı,
- 2) Sınaî imalât faaliyeti alanı,
- 3) Bu iki faaliyet zümresinin dışında kalan bütün iktisadî, içtimaî ve kültürel faaliyet alanları.

Mütakâmil bir sınaî cemiyetin kaydetmekte olduğu bugünkü gelişme tandansı nüfusun bu üç tabaka arasında dağılışı ve bunlardan her birinin nüfustaki nisbi durumuyla bağlılıkta ortaya çıkmaktadır. Bu hayatî faaliyet sektörlerinin her biri ayrı bir hususiyet ibraz etmektedir. Bugünkü hayat ve faaliyet yürütümünün teknik vasıtalarının geliştirilmesi bahis konusu olan hayat sektörlerinin her birinde ayrı bir mânâ ve ölçüde tesir icra etmektedir. İş ve faaliyetin mekanik vasıtalarla yürütülmesine geçilmesi, otomatizasyon hadisesi, ister sosyal hasılanın artması, ister insan enerjisinin tasarrufu bakımından çok farklı sonuçlar vermektedir.

Bugünün en ileri memleketlerinde elde edilen sonuçlar şunu göstermektedir ki, iktisadî faaliyet ve içtimaî hayat alanında mekanizasyon hadisesinin zirai faaliyet alanına nüfuzu bu faaliyet sahasında oldukça mühim iş kuvveti tasarrufu imkânı yaratmaktadır. Bugünkü tecrübeler istinaden şu hükme varılmaktadır ki, tam fenni esasta yürütülen ve mümkün olan bütün vasıtalarından istifadesini azami ölçüde temin eden bir cemiyette nüfusun en çok % 15 ini zirai istihsal faaliyetleri sahasında çalışmasıyla bu topluluğun beslenmesi ve zirai istihsal işleri mükemmelen yürütülebilecektir.

Aynı esaslara istinaden zirai faaliyet alanında böyle fennî tatbikata geçilmek suretile son yüz küsur yıllık faaliyet nazarı itibara alındığında içtimaî hasıla artışının bire ikibuçuk veya üç nisbetinde yükseltilebilmiş olduğu görülmektedir. Diğer taraftan aynı devrenin görgülerine istinaden sınaî faaliyet alanında mekanizasyon ve otomatizasyon ameliyesi sayesinde mühim işçi eli tasarrufunun hem de sosyal hasılanın çok daha fazla artış kaydettiği ve edebileceği sonucuna varılmıştır. Sınaî sahada mekanizasyon ve otomatizasyon faaliyetinin geliştirilmesi sayesinde tam sınaî kuruluşuna sahip mükemmel bir cemiyette bu sahaya nüfusun en çok % 15 inden fazlasının tahsis edilmesine lüzum olmadığı görüşüne varılmaktadır. Aynı zamanda yukarıda bahsedilen zaman kesimi içinde bu sahadaki sosyal hasılanın bire on ve hatta daha fazla artmış olduğu müşahade edilmiştir. Yine aynı tecrübe ve müşahadelere istinaden bu iki hayatî faaliyet alanından sınaî faaliyet sahasında otomatizasyon yoluyla sosyal hasılanın artışını çok daha yüksek seviyelere çıkarılması mümkün olduğu ve zirai faaliyet alanında ise, bu istikametteki sansın o nisbette geniş olamayacağı görüşüne varılmaktadır.

Bu iki hayat sektörüne mensup nüfus tabakalarının nisbeten homogen mâhiyet taşımasına mukabil üçüncü sektörde toplanan kısım tamamen heterogen mâhiyet arz etmektedir. Zaten cemiyetin yukarıda zikredilen iki hayatî faaliyet alanı dışında kalan bütün insan ve meslek zümreleri bu sektörde toplanmaktadır. Bu sektörde toplanan faaliyet sahalarının çokluğu ve çeşitliliği bakımından onun toptan karakterize edilmesi de güçleşmektedir. Zaten burada toplanan faaliyet kollarının ekseriyeti doğrudan doğruya iktisadî istihsal ve imalât faaliyeti olmadığından onlara istihsal ve imalâta bilvasıta hizmet ve tesir eden servisler adı verilmektedir. Bu sahanın büyük bir kısmında faaliyetin mekanize ve otomatize edilmesinin tesiri de başka şekillerde tecelli etmektedir.

Bu günkü cemiyetin gelişmesinde teknik vasıtaların tekemmül ettirilmesi yoluyla ilk iki sektörün istihdam edeceği tabakanın muayyen bir yüzdeyi içine alacak şekilde istikrara varma imkânı karşısında üçüncü sektörün gittikçe nisbetini artıracak şekilde genişleme tandansı ibraz etmekte olduğu müşahade ediliyor. Meselâ sınaî imalât kollarında çalışan bir işletme (bir bisküvi fabrikası) tatbik edeceği mekanizasyon ve otomatizasyon ameliyesi sayesinde imalât işinde istihdam edeceği mütehasıs, işçi ve müstahdemleri sayısını asgarî hadde indirebilir. Diğer taraftan azami haddine ulaşmak üzere faaliyetini tanzim etmekle mükellef bulunan bu teşekkül imalâtını aksatmamak niyetinde olduğunda, fiilen istihdam etmekte olduğu personelden çok daha fazla sayıda insanı içine alan bir sürüm teş-

kilâtı vücuda getirmek mecburiyetinde kalacaktır. Bu sürüm işlerinde uğraşanlar üçüncü sektöre mensup bulunmaktadırlar. İşte bu misalde gördüğümüz halin aynını bütün istihlal ve imalât sahalarına teşmil ederek mütalâa etmek gerekmektedir.

Bunun gibi cemiyetin üçüncü sektöre bağlı bir çok hizmet kolları vardır ki, onların boyuna gelişmesi ve genişlemesi öteki sektörlerin hayatiyeti bakımından da çok büyük önem taşımaktadır. Meselâ sağlık işleriyle uğraşanlar servisi, öğretim ve eğitim işleri servisi gibi, ilim ve sanat, idare işleriyle ve hatta eğlence teşkilâtile uğraşanlar servisi de aynı derecede önem taşımaktadır. .

Hulâsa olarak şu nokta belirtilebilecektir ki, ilk iki sektörün müstakar asgari bir yüzdeye ulaşmak tandansı karşısında üçüncü sektör boyuna genişleme tandansı göstermektedir. Bugün Amerika Birleşik Devletlerinde üçüncü sektör mensupları umum çalışan nüfusun yüzde ellisinden fazlasını işgal etmekte olduğu gibi Fransa'da bu istikamette inceleme yapan bilginler bu sektörün yüzde yetmiş beşi bulacağını iddia etmektedirler.

Bu noktadan hareket etmek suretile modern cemiyetin strüktürü ve onun doğuracağı meselelere dair içtimaî iktisadî ve siyasî mâhiyette bir takım sonuçlara varmak mümkün olmaktadır. Bilhassa siyasî sahadaki belirtiler şimdiden bütün sarahatle meydana çıkmış bulunuyor. İngiltere'de işçi partisi ve kontinent Avrupasındaki sosyalist partiler çevresinde müşahade edilen modern orta tabakada dayanak arama istikametindeki fikir ve görüş değişimleri bunun en sarîh belgeleridir. İşte böyle durumlar nüfus meselesi incelemesinin ve nüfus istatistiği düzenlemesinin ortaya çıkacak çeşitli mâhiyet ve karakterdeki soruları cevaplandırabilecek şekli almasını gerektirmektedir.

Burada hulasaten belirtilen esaslar üzerine bugünün en ileri durumdaki kapitalist memleketleri ele alınacak olursa bilhassa şu noktalar dikkati çeker.

Yukarıda işaret edilen tasnife göre, ilk iki sektördeki faaliyetin ve buralarda çalışanlar zümresinin durumuyla ilgili olarak şu cihetler önem kazanıyor. Her iki faaliyet sektöründe mekanizasyon ve rasyonalizasyon ameliyesi bütün süratle ilerlemektedir. Yalnız birinci sektörde ne mekanizasyon ve otomatizasyon ve ne de rasyonalizasyon, ikinci sektördeki ölçü ile tasavvur edilemiyor. Orada her iki istikamette de gelişme çerçevesi oldukça daralmaktadır.

Çalıştırılan insanların durumu itibarile büyük farklılık müşahade edilmektedir. Bir kere sanayide mekanizasyon ve otomatizasyon o kadar ileri gitmiştir ki, buralarda çalışan insanların kalitesi de o nisbette sür'atli değişmeye uğramaktadır. Buraları gittikçe artan bir şekilde kalifiye işçiye lüzum göstermekte, gerekli kalifikasyon derecesini bulamayan işçiye çalışma sahası daralmaktadır. İleri sanayi memleketlerindeki otomatize edilmiş makineler çevresinde çalışan insanların kültürü o kadar yükselmiştir ki, müteveffa büyük bilgin Alfred Weber'in bir tâbirini kullanacak olursak «mühendis işçiler» den bahsetmek mümkündür. Zaten buralarda sanayi sahasında çalışan mühendislerin sayısı da her türlü ölçünün üstünde denecek bir sür'atle artmaktadır. Bu gelişmeyi karakterize etmek istiyen

bir Avrupalı bilgin fabrikalardaki değişen manzarayı ifade etmek üzere renkli tulumlardan beyaz gömleklere geçiş tâbirini kullanmaktadır. Bu gelişmenin sür'atini belirtmek üzere bir misal vermek icabederse, Birleşik Devletlerin sinai faaliyet kolunda çalıştırdığı mühendisler sayısının 1943 ile 1953 yılları arasında 40 binden 400 bine fırlamış olduğunu göstermek mümkündür. Bu gelişme aynı sür'atı muhafaza ettiğinde kısa bir zaman sonra sanayi sahasında kalifiye olmıyan iş kuvvetine çalışma imkânı kalmıyacağını düşünmek de pek hatalı olmayacaktır. Bu gelişmedir ki, buralarda insanları gündün güne hatta saattan saata mühim değişmelere uğramakta olan çalışma vetiresine ayak uyduracak bir zihni kültür seviyesine sahip bulunmalarını hayatî bir zaruret haline koymaktadır. Bugünün eğitim ve öğretim alanının son derece geniş ve mürekkep bir faaliyet kolu haline gelmesinin esas âmillerinden biri de burada ortaya çıkmaktadır.

Ziraî olmıyan kollarının ağır basması bilhassa Amerika Birleşik Devletlerinde göze batmaktadır. Ziraat işlerinin makineleşmesi burada o kadar ileri götürülmüştür ki, ziraî faaliyet kolunda çalışanların nisbeti önceki tahmin sınırlarını aşarak %10 a inmiştir. Gayri ziraî faaliyet kollarının ağır basması hâdisesi bütün Garp memleketlerinde en çok dikkati çeken meseleler arasında bulunmaktadır. Hatta yakın mazide hemen hemen tamamen zirai bir memleket sayılmış olan Sovyet Rusya'da 50/50 nisbetini bulmak suretile zirai faaliyet kolu aleyhine mühim bir gelişme kaydedilmiş olduğu görülmektedir. Dünyanın diğer kısımlarında ise, ziraî faaliyet kolu halen de üstün nisbetini muhafaza etmektedir. Zaten buralarda umumiyetle iktisadî faaliyette bulunanların çoğunluğu ziraatçilik alanında kalmaktadır. Bugün dünyada ziraî faaliyet kolunda çalışan 530 milyon insanın takriben 390 milyonu müstakil ziraî faaliyette bulunan kimseler olup geriye kalan 140 milyonu ziraat işçisi durumundadır. Umumiyetle çalışanlardan geriye kalan 470 milyonun müstakil ve gayri müstakil faaliyet tipleri arasındaki nisbeti 3,7/1 çevresinde görülmektedir. Bunların çeşitli faaliyet kolları arasındaki dağılışı dikkate değer mâhiyet taşımaktadır.

Eski zamanın durumuyla uğraşan bazı araştırmacılar ziraî ve gayrî ziraî faaliyet kolları arasındaki nisbeti 3/97 olarak veriyorlar ki, bazı şark memleketlerinde bugün bile buna yakın bir nisbetin cari olduğu görülmektedir. Garp memleketlerinde ise 18. asırda bu nisbet 12/88 şeklini almıştır. Bugünkü durumunda buralarda 67/33 şeklini arz etmektedir. Sovyet Rusya'da Stalin'in yeni tatbikatile ortaya çıktığı 1926 yılında buradaki nisbet 36/64 dır. Amerika Birleşik Devletlerinde geçen asrın ortalarında sanayide çalışanlar birden %25 ilâ 30 nisbetinde bir artış kaydetmişlerdir. Bu bölgedeki ziraî ve gayrî ziraî faaliyet alanlarında çalışanlar arası nisbet 90/10 dur.

Faaliyet alanlarının son 20 - 30 senelik durumu nazarı itibare alınacak olursa ziraat ve ormancılık alanlarında her bakımdan bir konsentrasyon tandansı, sanayi ve madencilik sahaslarında çalışan unsur bakımından oldukça istikrarını bulmuş ve istihsal durumu bakımından sür'atli bir artış müşahade edilmektedir. Üçüncü sektörün fonksiyonlaştırılmış meslekî zümrelerinde de gittikçe genişleyen bir kabarma hali müşahade ediliyor. Gerçekten de ileri durumdaki memleket-

lerde sadece idari kuruluş meselesi nazarı itibare alındığında bu zümrenin son 30 - 40 yıllık zaman kesimi içinde iki - üç misli kabarmış olduğu görülmektedir.

Dünyaya şamil olmak üzere son derece kaba bir toparlama halinde ortaya koymağa çalıştığımız bu görünüş tabiatile teferruat alanında genişleyip derinleştikçe sarahatini de arttıracaktır. Bu istikametteki incelemeler şunu açık göstermektedir ki, eskisine nazaran bambaşka karakter almış olan serbest meslekler, el zanaatları yanında ticaret ve münakalât sahaları bugünküsüne nazaran çok daha genişlemek istidadı belirtmektedir. Ticaret sahasının bütün kolları hele bilhassa perakende sürüm işleri ile el zanaatı sahaları oldukça geniş bir tabakayı müstakil faaliyet halinde barındırabilecek durumdadır. Buna mukabil sanayi, madencilik, amme hizmetleri vesaire gibi bir çok faaliyet kollan müstakil çalışma imkânlarının gittikçe daraldığı alanlar olarak belirmektedir.

Nüfusun sınıf veya meslekî zümreler birliği esasında kurulup gelişmekte olması meselesi tâ ilk sosyoloji sistemleriyle birlikte ortaya çıkmış olan bir münakaşa konusudur. İlk sistemcilerden Karl Marx ve Lorenz von Stein muasırları olan cemiyet için sınıfı kuruluş görüşünü terviç ettikleri gibi, H. Rhiel de meslekî zümreler birliği esasını savunmuştur. Bu münakaşalarda tâ o zaman, kapitalist cemiyette sınıfı kuruluşun esas olduğu görüşü ağır basmıştır. Yalnız o zaman sınıfı kuruluşlu kapitalist cemiyetin gelecekte alacağı şekil etrafında bir takım kabli hükümler serdedilmiş ve bu kabli hükümlere istinaden bir takım nazariyeler ortaya konmuştur. Sosyoloğlar arasında kapitalist cemiyetin sınıfı temel üzerine kurulmuş olduğuna dair görüşü temsilde ısrar edenler bugün bile mevcut olmakla beraber artık onlar sınıfı kuruluşun ilk taraftarlarının tasavvur ettiği istikameti takip etmemiş olduğunu kabulleniyorlar. Bugünün münakaşasında meslekî zümreler birliği izinde görüşünü savunanlar yukarıda bahsedilen sektörlerin istikrara doğru bir tandans göstermekte olduğu belirtisine, sınıfı esastaki kuruluş görüşünü temsil edenler ise, bütün sektörler arasındaki sınırların açık ve cemiyet bünyesinde hareketlilik halinin berdevam olduğu noktasına dayanmak istemektedirler. Her halde bugünün cemiyeti bünyesi son derece mühim bir istihale safhasına girmiş bulunmaktadır.

Günün en ileri memleketleri bünyesinde çalışanların çeşitli faaliyet kolları arasındaki paylaşılmasının nisbi gelişmesi hâdisesini nazarı itibare alacak olursak Amerika Birleşik Devletlerinde 1870 ile 1940 arasında kaydedilmiş olan gelişme aşağıdaki manzarayı vermektedir:

	1870	1940
Ziraat, ormancılık, balıkçılık	% 53,5	%18,5
Maden ocakları	% 1,4	% 2,0
Mekanik sanayi	%20,5	%28,5
Münakalât	%4,2	% 6,4
Ticaret, maliye vs.	% 6,8	%22,0
Amme hizmetleri	% 0,7	% 3,2
Serbest meslekler	% 2,6	% 3,2
Ev ve şahsi hizmetler	% 9,7)	% 8,1
Müstahdemler	% 0,6)	

Yine Birleşik Devletlerdeki durumun tetkikine devam edecek olursak bu bölgedeki kazanmak için çalışanların veyahut çalışıp kazananların umum nüfus karşısındaki nisbeti aşağıdaki manzarayı vermektedir :

1900	% 36,4
1920	% 38,1
1930	% 38,6
1940	% 40,5
1950	% 39,5

Çalışıp kazananlar zümresinde çeşitli çalışma kollarındaki grupların işgal ettiği nisbetin 1910 ve 1950 yılları arasında gösterdiği gelişme durumu şöyledir:

Professions	1910	1950
Serbest meslekler Proprietors, Manager, Officials	4,4	7,5
Memurlar ve resmî müstahdemler Clerks and kindred workers	23,0.	16,3
Müstahdemler ve benzeri meslekler Skilled workers and foremen	10,2	20,2
Usta işçi - esnaf Semiskilled workers	11,7	13,8
Yarı ehil işçi Unskilled workers	14,7	22,4
Öğrenmemiş işçi	36,0	19,8

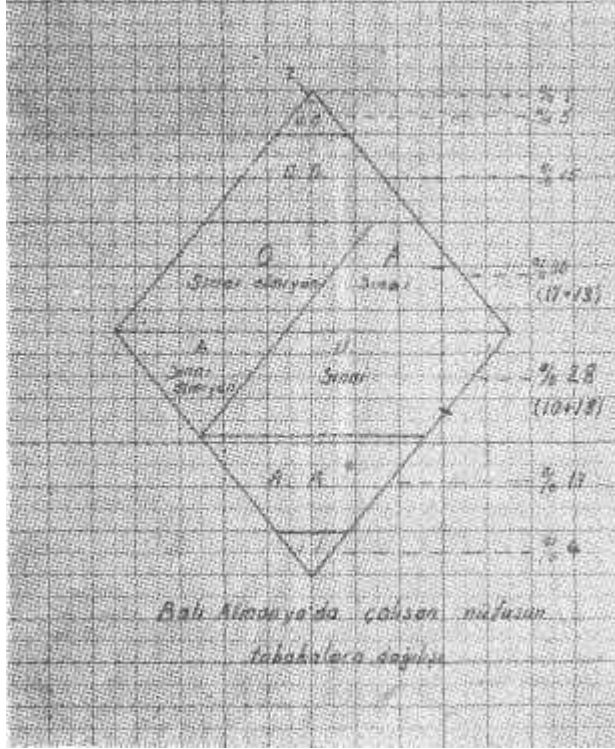
Diğer bir sanayici memleket olan Almanyanın çalışan nüfusunun iktisadi faaliyet alanlarına dağılışı hâdisesinin 1882 ile 1950 arasındaki gelişimi aşağıdaki şemada görülmektedir :

	1882	1925	1950
Ziraat ve ormancılık	%39,9	%22,8	%14,9
Sanayi ve el zanaatları	%37,0	%42,2	%38,7
Ticaret ve Münakalât	% 9,7	%16,7	%14,4
Resmi ve gayri resmi hizmetler	% 8,8	% 9,2	%13,7
Müstakiller ve Mesleksizler	% 4,6	% 9,1	%18,3

Aynı memleketteki çalışan tabakanın çeşitli çalışma kolları arasındaki paylaşılma durumu şöyle gözüküyor :

	1882	1925	1950
Müstakiller	%25,4	%15,9	%15,4
Yardımcı aile mensupları	% 9,9	%17,0	%13,0
Memur ve müstahdemler	% 7,3	%17,0	%19,7
İşçiler	%49,4	%46,0	%51,9
Ev müstahdemleri	% 8,0	% 4,1	—

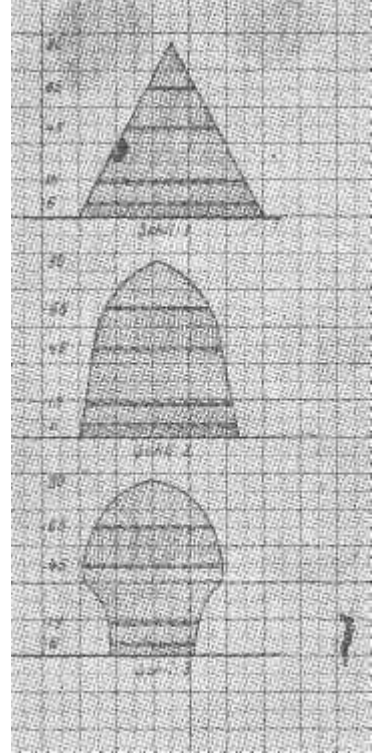
Günün en gelişmiş sanayici memleketlerinden olan Batı Almanya nüfusunun tabakalar arası dağılışı hâdisesi aşağıdaki şekilde bütün vüzuyla ortaya çıkmaktadır :

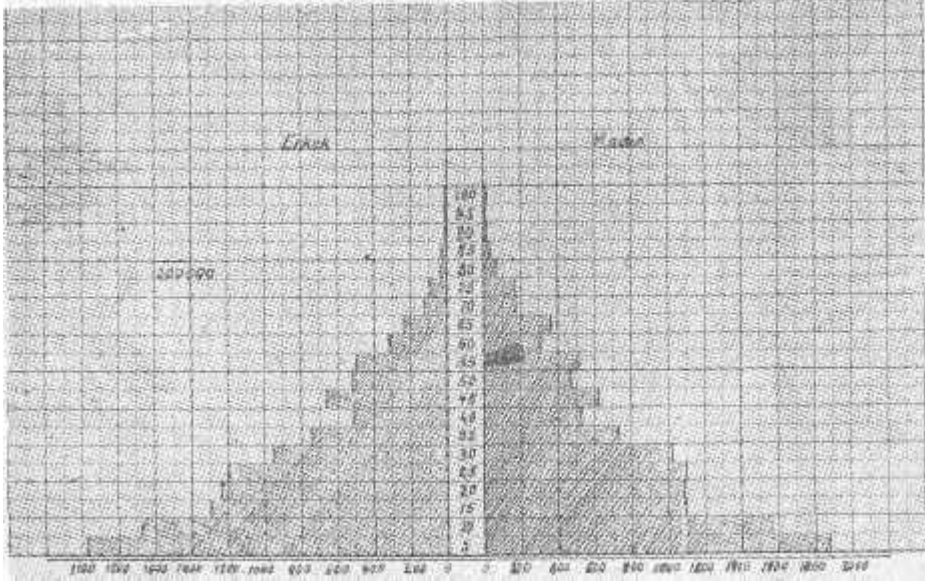
Batı Almanya'da çalışan nüfusun tabakalara dağılışı

Her hangi bir topluluğun nüfus meselesi içtimai bakımdan ele alındığında her şeyden önce onun çeşitli yönlerden yapılan tasnifi nazarı itibare alınır. Tabiatile ilk olarak nüfus ehramının yaş ve cinsiyet itibarile kuruluşu bahis konusu olur. Çünkü her cemiyet nüfusunun yaş ve cinsiyet esasındaki kuruluşu her şeyden önce onun bir bünye olarak gelişme durumunu anlatıyor. Gerçekten de nüfus kuruluşu bakımından her cemiyet ayrı bir hususiyet ortaya koymaktadır. Bu hususiyeti iyiden iyiye tefrik etmek için nüfus yapılarını tipleştirmek gerekiyor. Nüfus yapılarının ibraz etmekte olduğu hususiyetlere göre tipleştirilmesi düşünüldüğünde "ideal tip,, esasında kullanılmak üzere aşağıdaki üç ana yapı tipi ortaya çıkar:

Yandaki şekillerden her biri kendisine benzerliği tesbit edilen nüfus yapısının esas karakterini tayin işine yarar. Tabiatıyla her hangi bir gerçek nüfus yapısının bu şematik şekillerde gördüğümüzün aynını vermesi gerektiği görüşüne bizi sürüklememelidir. Her nüfus yapısı kendi hususiyeti içinde bu üç karakteristik yapıdan birine az çok benzerlik durumu gösterir ve onunla hususiyetini belirtmiş oluyor. Meselâ Birinci şekle benzeyen bir nüfus yapısı tam gelişme halinde bulunan bir yapıdır. İkinci figüre az çok benzerlik gösteren yapı ise gelişmesini tamamlayıp istikrar ve durgunluk çağına girmiş olan yapıdır. Üçüncü şekli andıran bir nüfus yapısı gerileme mecrasına girmiş olan bir yapıdır. Yukarıdaki tipleştirme esasına göre memleketimiz nüfusunun her hangi bir yıl durumunu (meselâ 1955 yılı durumunu) ele alacak olduğumuzda müteakip (99.) sayfadaki nüfus ehramıyla karşılaşmış olacağız: Aynı sahifede altta görülmekte olan ehram (Batı Almanya nüfusunun 1951 deki durumuna ait olup nüfusların hususiyetini mukayese imkânını vermektedir. Bizim nüfusa ait olan ehram 1. figüre yaklaşmaktadır. İkinci ehram 2. ve 3. figürün arasında olacak bir durum göstermektedir.

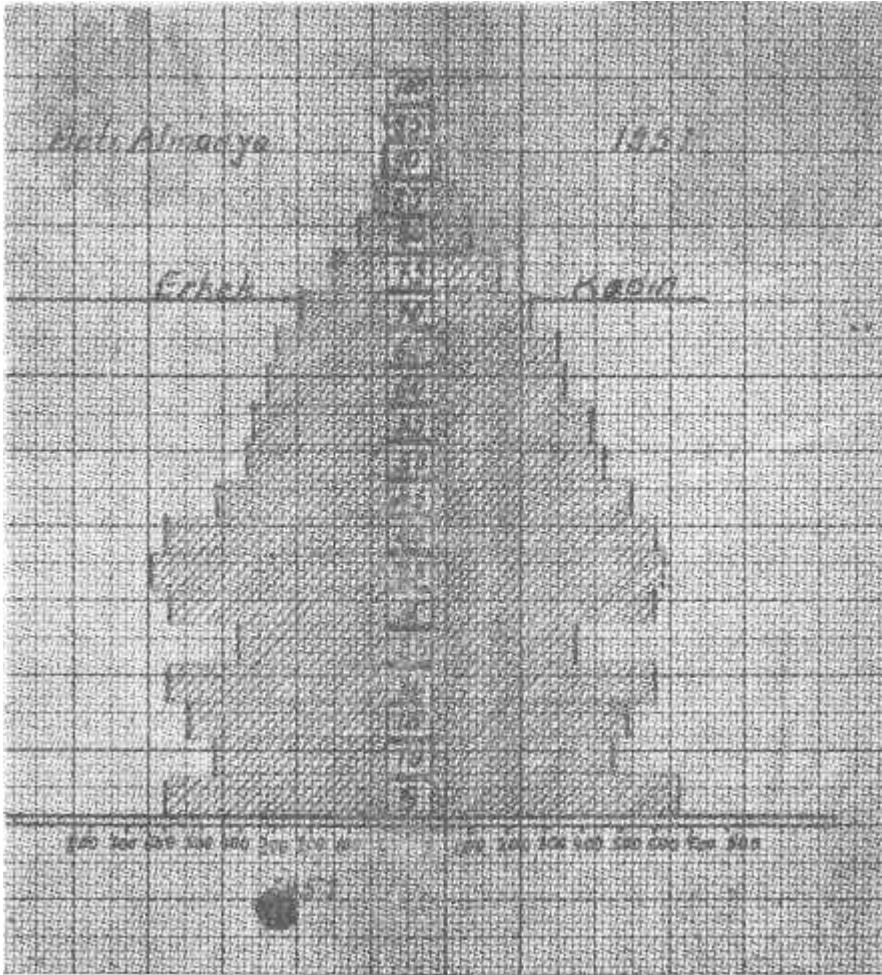

Beşer soyunun bakası ve insan topluluklarının bünyevi hayatıyeti meselesi her şeyden ziyade topluluğun cinsiyet esasındaki kuruluşu ve kadın-erkek zümreleri arasındaki münasebetin gelişmesi hâdiselerine bağlıdır. Onun için daima içtimai bünye tetkikine topluluğun cinsiyet esasındaki kuruluşunun aydınlatılması başlanır. Gerçekten de içtimai bünyelerin sağlamlık durumu nüfus yapısının cinsî esastaki kuruluşunun düzgünlüğü ve cinsi münasebatın verimliliği derecesile ölçülür. Nüfusun yaş ve cinsiyet esasındaki kuruluşunun her hangi bir yıla ait (1955) tabelâsını gözden geçirmek topluluğun gelişme durumunu anlamak bakımından önem taşır. Bu bakımdan ele alındığında memleketimiz nüfusunun 1955 yılındaki yaş ve cinsiyet esasındaki kuruluşu 100., 101., 102. s. lardaki cedvelde müşahade edilebilir:

1955 Yılı nüfus ehamı

Memleketimizin 1955 nüfus yapısı

Batı Almanyanın 1951 nüfus yapısı

1955 Nüfusu yaş ve cinsiyete göre:
(1959 senesi yıllığından)

Yaşlar	Erkek	Kadın	Toplam
0-1	376 906	362 053	738 959
1	382 644	357 467	740 111
2	417 521	388 809	806 330
3	410 083	395 936	806 009
4	395 174	372 130	767 304
0-4	1982 328	1876 385	3858 713
5	431 525	407 529	839 054
6	348 441	337 924	686 365
7	328 882	296 424	625 306
8	345 537	323 532	669 069
9	219 976	194 112	414 088
5-9	1674 361	1559 521	3233 882
10	366 489	320 609	687 098
11	167 406	134 085	301 491
12	305 392	250 628	556 020
13	228 158	190 688	418 846
14	226 304	192 866	419 170
10-14	1293 749	1088 876	2382 625
15	322 053	274 907	596 960
16	233 080	201 134	434 214
17	218 577	177 664	396 241
18	299 490	305 406	604 896
19	173 088	127 290	200 378
15-19	1246 288	1086 401	2322 689
20	306 872	489 488	796 360
21	239 796	107 169	342 965
22	291 072	215 889	506 961
23	199 863	160 172	306 035
24	174 709	136 634	311 343
20-24	1208 312	1109 352	2317 664
25	309 693	528 719	838 412
26	164 383	131 944	296 327
27	154 721	116 526	271 247
28	185 489	158 222	343 711
29	143 708	84 636	228 344
25-29	957 994	1020 047	1978 041
30	299 309	458 573	757 882
31	124 559	62 102	186 661
32	127 603	84 792	212 395
33	108 367	67 733	176 100

Yaşlar	Erkek	Kadın	Toplam
34	88 032	56 938	144 970
30-34	747 870	730 128	1477 998
35	206 160	313 178	519 338
36	82 161	55 743	137 904
37	66 858	42 496	109 354
38	88 170	71 853	160 023
39	75 284	41 745	117 029
35-39	518 633	525 015	1043 648
40	249 570	395 905	645 475
41	103 181	46 332	149 513
42	119 029	67 449	186 478
43	104 110	58 471	162 581
44	89 841	52 404	142 245
40-44	665 731	620 561	1286 292
45	208 721	282 469	491 194
46	93 951	54 343	148 294
47	83 100	44 171	127 271
48	83 605	58 224	,141 829
49	54 812	33 190	88 002
45-49	524 193	472 397	996 590
50	188 536	353 469	542 005
51	80 175	38 190	118 365
52	87 750	50 453	138 203
53	77 981	43 506	121 487
54	70 135	41 752	111 887
50-54	504 577	527 370	1031 947
55	136 369	182 024	318 393
56	64 147	40 497	104 644
57	47 280	27 993	75 273
58	45 136	35 182	80 318
59	33 787	22 594	.56 381
55-59	326 719	308 300	635 019
60	130 072	302 360	432 432
61	35 189	24 151	59 340
62	28 991	23 313	52 304
63	28 057	21 109	49 166
64	20 364	15 739	36 103
60-64	242 673	386 672	629 345
65	56 754	115 475	172 229
66	21 129	16 477	37 606
67	17 784	14 258	32 042
68	18 448	16 951	35 403
69	12 120	9 388	21 508

Yaşlar	Erkek	Kadın	Toplam
65-69	126 235	172 553	298 788
70	58 943	136 704	195 647
71	13 958	11 212	25 170
72	10 696	10 534	21 230
73	8 325	6 909	15 234
74	6 381	5 585	11 966
70-74	98 303	170 945	269 248
75	21 336	41 270	62 606
76	8 484	7 567	16 051
77	4 535	3 815	8 350
78	5 126	5 638	10 764
79	3 058	2 880	5 938
75-79	42 539	61 169	103 708
80	21 749	48 750	70 499
81	4 021	3 904	7 925
82	2 488	2 696	5 184
83	1 759	1 845	3 604
84	1 391	1 468	2 859
80-84	31 408	58 663	90 071
85	5 527	10 809	16 336
86	1 667	1 760	3 427
87	888	1 068	1 956
88	749	909	1 658
89	590	648	1 238
85-89	9 421	15 194	24 615
90	5 723	12 607	18 330
91	708	814	1 522
92	511	570	1 081
93	463	470	933
94	327	321	648
90-94	7 732	14 782	22 514
95	1 491	2 560	4 051
96	477	606	1 083
97	377	380	757
98	2 721	4 852	7 573
99			
95-99	5 066	8 398	13 464
Bilinmiyen	19 289	18 613	37 902
Toplam	12 233 421	11 831 342	24 064 763

Memleketimizde 15 ve daha yüksek yaşındaki nüfusun türlü çalışma kollarına dağılışı 1955 yılına ait olmak üzere aşağıdaki manzarayı arz etmektedir :

Ziraat, Ormancılık ve Avcılık		9,446,000
İmalât	sanayii	640,000
İstihraç	sanayii	61,000
İnşaat	sanayii	200,000
Elektrik, gaz		18,000
Ticaret, Banka ve Sigorta		350,000
Nakliyat, anbarlama ve muhaberat		190,000
Türlü hizmetler		420,000
İyi tarifedilemeyen faaliyetler		880,000

(İstatistik Yıllığı, No : 380)

İnsanların iktisadî hayat ve faaliyet alanındaki durumunu belirten iş ve çalışma istatistiği ve nüfusun bu alandaki dağılışı meselesi bilhassa içtimai strüktür tahlili bakımından büyük önem taşır. Zaten cemiyetin içtimai tabakalaşması hususu en sarîh şekilde iş ve çalışma istatistiklerinden istihraç olunabilir. Bir cemiyetin veya memleketin sosyal ekonomik şeması, ve nüfusunun kategorilerine dağılışının rakkamlarla bilinmesi her şeyden önce onun medeniyet ve umumiyetle manevî, zihnî kültür alanındaki durumuna dair fikir edinmeye yarar. Dünyanın Afrika, Yakın Şark, Uzak Şark ve Sovyet Rusya gibi büyük bir kısmının istatistik esasındaki enformasyonlarının noksanlığı yer yüzü insanların tümünün çalışma ve kazanma durumları hakkında sarîh bir bilgi edinilmesine engel olmaktadır. Takribi tesbitlere istinaden bugün dünya nüfusunun % 40-45 inin çalışarak kazanmak faaliyetinde olduğunu, bu nisbetin dünya nüfusunun yarısından çok fazlasını içine alan Asya ve Afrika memleketlerinde ise çok daha aşağıda kalmakta olduğunu söylemek mümkündür. Şu halde 1950 sıralarında takriben 2,5 milyarın üstünde olan dünya nüfusunun bir milyardan az fazlasının az çok gelir temin eden çalışma imkânına sahip ve bir iş peşinde olduğu söylenebilir. Bu miktarın da takriben 700 milyonu erkek ve 300 milyonu kadındır. Bu çalışan insanlardan yarısından fazlasının, yani 530 milyonunun ziraî faaliyet alanında, geriye kalan 470 milyonunun diğer faaliyetler kolunda bulunduğunu söylemek mümkündür. Bölgeler arasındaki dağılışı nazarı itibare alınacak olursa şöyle bir manzara ile karşı karşıya bulunacağız

Bölge İsimleri	Ziraat,	Diğer çalışma kolları	Yekûn
Kuzey Amerika	10	60	70
Orta ve Güney Amerika	45	25	70
Avrupa	70	130	200
Sovyet Rusya	50	50	100
Asya ve Okyanusya	310	180	490
Afrika	45	25	70

(A. Weber, Einführung in die Soziologie)

Memleketimizdeki nüfusun 1935 ve 1955 yılları arasındaki devre içinde kaydetmiş olduğu gelişimin cinsiyet zümreleri arasındaki nisbi durumu aşağıdaki manzarayı arz etmektedir:

Yıl	Erkek	Kadın
1935	49,1	50,9
1940	49,9	50,1
1945	50,3	49,7
1950	50,3	49,1
1955	50,8	49,2

Bir mukayese imkânı vermek üzere dünyanın çeşitli kısımlarından çeşitli memleketlerin nüfusunun yaş esasındaki kuruluşunu gözden geçirelim.

Memleket adı:	15 ekadar	15-30	31-45	46-65	65 den yukarı
Batı Almanya (1950)	24	22	21	24	9
Belçika (1950)	21	23	20	25	11
Sovyet Rusya (1956)	21	22	16	28	13
İngiltere (1956)	23	19	21	25	12
Fransa (1950)	22	23	19	24	12
Birleşik Amerika (1950)	27	23	22	20	8
Japonya (1950)	35	27	18	15	5
Avusturalya (1951)	27	23	22	20	8
Türkiye (1950)	38	28	17	14	3

Aynı esasa göre çeşitli memleketlerin nüfusunun cinsiyet zümrelerine ayrılışını görelim:

Memleket adı	Kadın	Erkek
Batı Almanya (1956)	53,1	46,9
Bulgaristan (1956)	50,2	49,8
Fransa (1956)	51,7	48,3
İngiltere (1956)	51,8	48,2
Hindistan (1951)	48,6	51,4
Kanada (1957)	49,3	50,7
Birleşik Amerika (1957)	50,4	49,6

Sosyolojik görüşle nüfus incelemesi bilhassa nüfusun cinsiyete ve yaşa göre tasnif ve tefrikile incelenişinde en büyük gerginliğini ve mürekkepleşmiş durumunu ortaya koymaktadır. Nüfusun cinsiyet esasındaki tasnifi her şeyden evvel erkek ve kadın nüfusun sayı itibarile karşılaştırılması şeklinde düşünülebilir. Bundan başka umum nüfus yüz veya bin olarak kabul edildiğinde erkek veya kadın nüfusun bu yekûn içindeki nisbi durumunu gösterecek şekilde bir usul takip edilir. Bir de yüz erkeğin karşısında bulunan kadın sayısının veyahut aksine olarak yüz kadının karşısında bulunan erkek sayısının nisbi durumu alınır.

Meselâ, muayyen bir zaman kesimi içinde doğan yüz erkek çocuga karşı yüz-beş kız çocuk doğumu görülmesi gibi.

Gerçekten de cinsiyet esasındaki nüfus kuruluşunu ilgilendiren içtimaî, iktisadi, harsi ve hatta siyasi mâhiyetli meseleler gün geçtikçe dallanıp budaklanmaktadır. Bilhassa içtimaî kuruluşdaki kadının • durumunu değiştiren hâdiseler arttıkça böyle problemler de artmakta ve mürekkepleşmektedir. Meselâ iki cihan harbi ve bu arada geçen zaman içinde vukubulan diğer birçok hâdiseler bilhassa harbe iştirak etmiş olan memleketlerde nüfusun cinsiyet zümreleri arasındaki nisbetini adam akıllı bozmuştur. Bu cümleden olmak üzere Batı Almanya'da 20 ilâ 45 yaşları arasındaki kadın ve erkeklerarası nisbet 170/100 gibi bir muvazene bozukluğu göstermektedir. Böyle bozukluk durumu aşağı yukarı harbe iştirak etmiş olan bütün memleketlerde görülmektedir.

Bugünün içtimaî bünyesinde çeşitli yönlerden çok derin yatan değişikliklere uğramış olayların biri şüphesiz ki, kadınlık meselesidir. Bu mesele siyasi içtimai, harsi ve iktisadi hayat ve faaliyet alanlarına şâmil olacak şekilde genişliğine ve derinliğine istihaleler geçirmektedir. Bu değişikliklerin birer ferd olarak her kadının ruhî ve bünyevi durumuyla ilgili tesirleri kadar kadınlık zümresinin ve hatta cemiyet bütününün hayatı ve hayatiyeti ile ilgili veçheleri izlenmelidir. Bilhassa nüfus araştırmalarında bu cihetleri dikkat nazarından uzak tutmak hiçbir suretle caiz sayılamaz. Modern cemiyet düzenindeki kadın ve erkek zümrelerinin münasebatı, kadınların hukuki, siyasi, iktisadî ve harsi hayat alanlarındaki durumuyla ilgili yenilikler ve değişiklikler, bilhassa onların iktisadî, siyasi, ve idarî faaliyet alanlarına katılmaları hâdisesinin cemiyetler bünyesinde içtimai muvazenenin gelişmesine hizmet edeceğinde şüphe yoktur. Bu ise bilhassa kültür sosyolojisi bakımından alkışlanması gereken bir olaydır. Çünkü eski cemiyet düzenindeki tek taraflılık zamanında birçok avantajlar sağlamış olmasına rağmen bugünün umumî hak ve mükellefiyet müsavâtı üzerine kurulan cemiyetinde müsbet gelişme âmili olabilecek durum göstermiyordu. Evli kadınların ve genç kızların ev dışında çalışmaları zarureti bugün dünyanın her tarafına yayılmakta olan bir hâdisedir. Başka cihetlerinden sarfınazar sadece günün ekonomik faaliyet düzeni cemiyetleri emirlerinde olan insani enerjiyi azami ölçüde istismar etme yolunu aramağa zorlamaktadır. Bu hadisenin içtimai, iktisadi ve harsi bakımdan doğuracağı avakıp gibi nüfus gelişmesi bakımından yaratacağı durum da incelenip aydınlatılması gereken bir husustur. Kadınların yeni katılmakta oldukları ev dışı faaliyet alanlarındaki başarı ve başarısızlıkları, dış âlemdeki faaliyetten hangilerinin kadının içtimai bünyedeki tabii ve içtimai mâhiyetli esas ödevleriyle daha kolay telif edilebilecek durumda oluşu dikkatle izlenmesi gereken meseleler arasındadır.

Mazinin cemiyet ve aile düzeninde erkeğin hegemonisi denebilecek bir durum vardı. Bu durum içtimaî bünyenin yarısını teşkil eden kadınlık zümresini her hususta bir nevi inaktif bir unsur haline koymuştu. Bunun cemiyetlerin bünyesi üzerindeki tesirini izlemek kendisi mühim bir iştir. Üstelik o modern nizamın düzenlediği cemiyet bünyesi tarafından hiç bir suretle benimsenmiyor. Cemiyet

içindeki kadının durumuyla ilgili fikir cereyanları bu suretle doğup gelişmiş ve bugün meseleyi aksiyon alanına maletmiş bulunmaktadır. Kadının sadece hak ve hukuk müsavatı aramakla iktifa etmeden çok daha şumullü bir programla harekete geçmiş olması üzerinde dikkatle durulması gereken çeşitli meseleler doğurmaktadır. Her şeyden evvel şurası tekrar belirtilmelidir ki, kadınlık meselesinin böyle şumullü bir şekilde ortaya çıkması bugünkü hayat nizamının gerektirmelerine tamamilen uygun düşmektedir. Bir kere maddî ve zihni kuvvet ve iradî kudret olarak kadın içtimai bünye içinde rol ve vazife yüklenmektedir. Kadının enerji ve kabiliyetinden azami ölçüde istifade imkânı böylece elde edilmiş oluyor. Kadın gittikçe mürekkepleşip ağırlaşan vazifelerini, mesuliyetini müdrük bir şahsiyet olarak yüklenmek ve başarmak durumunu kazanıyor, Kadın daha şimdiden işçilik âleminde iş vetiresinin gelişmesinide oldukça mühim mevki temin etmiş bulunmaktadır. Daha geniş geliştirme ve öğretim imkânları kadının içtimai hayat alanındaki rolü bakımından içtimai ekspansiyon imkânlarını çok daha sür'atle geliştirebilecektir. Belki de tabiatı itibarile erkeklerden çok daha duygulu olan kadın ilgisinin kesif oluşu sayesinde modern içtimai hayatı tehdit etmekte olan sathileşme ve kitleleşme hâdiselerini daha fazla muvaffakiyetle önleyebilecektir.

Bu arada modern aile topluluğunda kadının omzundaki yükün hafifletmekten ziyade ağırlaşmakta olduğu müşahade edilecektir. O bir kerre eskiden olduğu gibi sadece ev kadını olarak kalmak imkânına pek de sahip olamayacaktır. Üstelik eskisine nazaran çok daha az nisbette yardım ve himaye görebilecektir. Dışarda vazife alan bir kadının bir ev idarecisi, bir ana olarak evdeki vazifesi kalkmış değildir. Böylece kadının yüklenmesi artmaktadır ki, bunun analık rolündeki üretim ödevi, çocuk eğiticiliği gibi içtimai ödevi bakımından ne gibi fizyolojik ve psikolojik yenilikler doğuracağı araştırılmalıdır.

Bugün genç kızların yetiştirilmesi eskisine nazaran çok daha güç bir iş halini almaktadır. Bir kız çocuğunu sadece ev kadını olmak üzere yetiştirmek onun geleceği bakımından kifayet edemiyor. Onun muhtemel dışardaki vazifesi ve meslekî işi bakımından da geliştirilip yetiştirilmesi gerekmektedir. Umumiyetle alındığında kadının hayatı erkeğin hayatına nazaran daha az istikrarlı olarak cereyan eder. Kadının meslekî öğrenimi, onun çocuk doğurması ve terbiye etmesi hep birer enerji harcamasını talep eden olaylardır. Onun için de o çok daha çabuk kendisini harcayarak yıpranacak durumdadır. Kadınlar ilerlemiş yaşlarında kolay kolay çalışma imkânı elde edemezler.

İkinci cihan harbinde Japonyaya karşı Garp müttefiklerinin galebesini temsilen Japonya'yı işgal etmiş olan kuvvetin komutanı general Mac Artur Japonya'ya girdikten pek az sonra Japon kadınına siyasi hak temini kararına varmıştır. O bu karara varırken kadının resmî hayat ve faaliyet sahnesine "wisdon of the home" sokacağı ümidini çıkış noktası ittihaz etmiştir. İçtimai hayatın böyle bir çıkış noktasına muhtaç olduğu, onun âdeta bir zaruret olduğu da çoktan sezilen ve bilinen bir hâdisedir. Her bir içtimai kültür bünyesinde erkek ve kadının harmonik bir işbirliği halinde yürümesi muhakkak ki, büyük bir avantaj vadeden bir husustur.

Bunların hepsi öğrenildikten sonra kadının içtimaî hayat alanındaki durumuyla ilgili bu hâdiselerin onun tabiî, içtimaî vazifesi bakımından ne gibi sonuçlar doğuracağı hususi ilk sırada aydınlatılması gereken hayatî bir olaydır. Çünkü insan soyunun akibeti onunla sıkıdan sıkıya bağlı bulunmaktadır. İşte bu hayatî meselelerin takibi ve aydınlatılması hususunda nüfus araştırmalarının rolü çok büyüktür. Bu sayede ancak insanlık müsavat ararken en büyük müsavatsızlığı yaratıp koymak tehlikesinden kurtulabilecektir.

Garp memleketlerinde çoktan müşahade edilmeye başlamış olan nüfus ihtiyarlaması hadisenin içtimaî mâhiyetteki sonuçları üzerinde durulmaya ancak son zamanlarda girişilmiştir. Garp memleketleri arasında bu incelemeye en çok uygun düşen memleket İngiltere olarak görülmektedir. Zaten bu konuya taalluk eden en önemli eser de Cambridge üniversitesine bağlı bir enstitü tarafından son zamanlarda neşredilmiş bulunmaktadır. 1851 yılında İngilterede nüfusta altmışbeş ve daha fazla yaşta olanların nisbeti %4,7 iken 1947 de bu nisbet % 10,5'e çıkmıştır. Bu memleketin nüfus gelişmesi nazarı itibare alındığında nisbetin 1977 de %16 yı bulacağı sanılmaktadır.

Bir çok memleketlerin iççilerinin yaş durumu gözönüne alınırsa 45 yaşını geçmiş olanların nisbeti 45 yaşını bulmamış olanlardan daha yüksektir. Bu gerçeğin ne gibi iktisadî avakıba götüreceği bugün haklı olarak sorulmaktadır. Meselâ ücretin parça esasında hesaplanmasından zamana göre hesaplama esasına geçmesini doğurup doğurmıyacağı sorulmaktadır. Nüfus ihtiyarlaşmasının ilerlemesi sosyal yükleri arttıracak mıdır? Üstelik nüfus ihtiyarlaşmasının ilerlemesiyle sosyal psikolojik anlamda muhafazakarlık görüş ve haleti ruhiyesinin artıp artmıyacağı sorusu gelmektedir. Garp memleketlerinde yüz sene önce kırk yaşındaki kadınlar kendilerini adam akıllı ihtiyarlamış hissederdiler ve buna göre giyinip kuşanma yolunu ararlardı. Şark memleketlerinde bu halin bugün bile sık sık müşahade edilmesi mümkündür. Garp memleketlerinde geçen asrın sonlarına doğru talebeler arasında sakallı bıyıklılar oldukça büyük bir yekûn teşkil ederdi. 1950 çevrelerindeki talebe kitlesinin durumu büsbütün başka manzara arz etmektedir. Bu hâdisenin mânasını doğru anlayabilmek için gençliğin cemiyetteki sosyal psikolojik fonksiyonunun nelerden ibaret olacağını aydınlatmak gerekiyor. Müteveffa Profesör Karl Mannheim'in bahsettiği gençlerin dinamik rol oynadıkları genç halklar"m mevcudiyeti hakikaten de doğru mudur? Gerçekten de böyle genç halklar mevcut mudur? Bugünkü cemiyet gençlikte mevcut olduğu kabul edilen latent kuvvetleri kullanıyor ve onlardan istifade ediyor mu?

Nüfusun medeni hal esastaki durumu bahis konusu olduğunda bekârlık evlilik, dulluk, boşanmışlık halleri ele alınıyor. Bu yoldaki gelişme üzerinde yapılacak izlemelerle her şeyden önce fertler, tabakalar, zümrelerdeki evlilik enstitüsü gibi hukuki ve içtimai, ahlâki müesseselere dair görüş ve vaziyet alma aydınlanmış olacaktır. Nüfusun medeni hal esastaki kuruluşuyla yaş esastaki kuruluş arasındaki münasebetin aydınlanmasile çeşitli içtimai ve

iktisadî mahiyetli hadiselerin izahına yol açılıyor. Evlenme hâdisesinin evlenenlerin yaş durumuyla bağlı olan veçhesi her şeyden önce hâdisenin faktörleri üzerinde sarih ve sahih fikir edinilmesine hizmet eder.

1955 yılının nüfusu ele alındığında 15 yaşından yukarı nüfusumuzun cinsiyet ve medenî hal itibarile arz etmekte olduğu durumunu aşağıdaki tabloda sarahatle görmek mümkün olmaktadır: (1000)

Medeni hal	Erkek	Kadın	Toplum	Yüzde
Bekâr	1936	989	2925	20,1
Evli	5099	5203	10302	70,6
Dul	161	976	1137	7,8
Boşanmış	48	72	120	0,8
Bilinmeyen	39	66	105	0,7
Yekûn	7283	7306	14589	100

Bir mukayese imkânı elde etmek için Garp memleketlerinden Batı Almanya'nın 1950 deki medenî hal üzerine kuruluşunu gözden geçirelim:

Bekâr	% 45,2;	erkek % 22,4;	kadın % 22,8
Evli	% 45,6;	erkek % 22,4;	kadın % 23,2
Dul	7,9;	erkek % 1,6;	kadın % 6,7
Boşanmış	% 1,3;	erkek % 0,5;	kadın % 0,8

Memleketimizdeki il ve ilçe merkezlerinde yapılan kayıtlara göre evlenme hâdiselerinin gelişmesi aşağıdaki durumu göstermektedir :

1932	1937	1942	1947	1952	1957
23 .000	26 .000	35 .400	48.700	56 .400	59 .500

Yine il ve ilçe merkezlerinde yapılan kayıtlara göre 1932 den 1958'e kadar geçen devre içinde evlenme hâdiseleri 1.151.200 olup bunun 356,5 bini 17 ilâ 18 yaşındaki ve 476,2 bini 19 ilâ 24 yaşları arasındaki gençlerdir. 25 ilâ 29 yaşları arasındaki evlenmelerin sayısı 140,5 bin olup daha ileri yaşta kişiler arasında evlenme hâdisesi gittikçe azalmaktadır. Bu hâdiseler bize bilhassa memleketimizdeki evlenmelerin faktörleri hakkında fikir edinmek imkânı vermektedir.

Memleketimizdeki boşanma hâdiseleri aynı il ve ilçe merkezlerindeki kayıtlara göre müşahede konusu ittihaz edildiğinde aşağıdaki manzara elde ediliyor:

1932	1937	1942	1947	1952	1957
2000	3700	5100	69009	9500	10.600

Bu hâdiseler boşanma anındaki evlilerin yaşı esasına göre tasnif edildiğinde 1957 senesinin 10.000 vak'asından 551'inin 17-18 yaş grubu; 3025 inin 19-24 yaş grubu; 2440 mm 25-29 yaş grubu; 1955 inin 30-34 yaş grubu hissesine düşdüğü görülmektedir.

Evlenme ve boşanma hadiselerine dair olmak üzere verilen rakkamlar üzerinde yürütülecek küçük bir inceleme bizi kolayca onların faktörlerine götürebilecek durumdadır.

Nüfus araştırmasında çok sarıh bir şekilde öğrenilmesi gereken mühim meselelerden biri şüphesiz ki, bahis konusu olan cemiyetin dinî inanç ve ana dili gibi kültürü ilgilendiren olaylardır. İçtimaî, iktisadî ve siyasî hayat ve faaliyetin gelişmesinde bu çeşit topluluk hususiyetlerinin oynadığı rolü ihmal etmenin hiç de doğru olmadığı bugün bütün sarahatle öğrenilmiş bulunmaktadır. Dünyanın türlü köşelerinde çeşitli maddî ve manevî kültür seviyelerinde olarak yaşamakta olan topluluklardan her birinin durumunu ayrı ayrı ele alarak aydınlatmak isteyen her bir araştırmacı ister istemez bu sahalara ve onlardan gelmekte olan tesir payına dikkat etmek mecburiyetindedir. Zaten bugün faktörler arası karşılıklı tesir münakaşa konusu olmaktan artık çıkmıştır.

İçtimai bakımdan herhangi bir kültür müessesesinin o cümleden din müessesesinin bir zaruret olduğundan bahsedilirken tabiatile cârî içtimaî nizamın icaplarına göre fonksiyonda bulunup vazife görecektir bir dinî inanç müessesesi kastedilir. Zaten hiçbir içtimaî müessese cârî içtimaî nizam esaslarına uymadan müsbet bir unsur olamaz. Bilhassa bugünün dinamik hayat nizamı bütün müesseselerinin kendi hareketlilik durumuyla uygun düşecek bir evsafa olmasını gerektirmektedir. Cemiyet hayatının en mühim dayanaklarından biri sayılan gelenekler için de aynı şeyleri serdetmek zarureti vardır. Gerçekten de maziye ait olan şeyler için insanlarda çok kuvvetli bir bağlanış vardır. O insanların çoğunluğunu kuvvetli bir şekilde meşgul eder ve kendine bağlı tutar. İnsan eskiden bağlandığı bir şeyden kolay kolay vaz geçemez. Yalnız o bağlandığı ve bağlanmakta ısrar ettiği hususun ne olduğunu ve cârî nizam prensipleri bakımından ne vaziyette olduğunu araştırmak mecburiyeti duyduğu anda şunu öğrenmiş olacaktır ki, cârî nizam bakımından hayatîyetini, yaşama ve fonksiyonda bulunma kabiliyetini kaybetmemiş olan hiçbir şey hayat sahnesinden kolay kolay uzaklaştırılmaz. Herhangi bir müessese veya gelenek unsuru hayat sahnesinden kalkmış veya oradaki durumunu zayıflatmış ise bunun baş sebebi cârî nizam unsurlarına, prensiplerine aykırı durumda kalmış olmasında toplanmaktadır. İnsanda her yenilikle ilk karşılaşması ânında bir reaksiyon belirmesini de tabii saymak gerektir. Yalnız korunmasına teşebbüs edilen müessesenin veya gelenek unsurunun mevcut içtimai zemin üzerindeki durumunu sarsıtılmış veya kaybetmiş olup olmadığının sarıh olarak bilinmesi gerektir. Zaten ortaya çıkan her reaksiyon tezahüründe iki unsur vardır. Bunlardan biri içtimaî bünyede fonksiyon sahibi olan veya olması gereken bir unsurun yokluğundan doğmakta olduğu gibi diğeri de maziye katılması zarureti olan eski durumun özleyişinden ibarettir. Çoğu zaman bu ikinci kısma sarılmak suretiyle esas ihtiyaç olan birinci kısmın yerinin doldurulması hususu geriye atılır ki, bu suretle içtimaî bünyenin gelişmesi aksar. Binaenaleyh doğrudan doğruya mevcut topluluk bünyesine eksikliği sezilen unsuru temin ederek fonksiyonu tamamlama yoluna gidilirse kısa yoldan mesele çözülmüş olacaktır ki, ekseriyetle insan zihni bu makul yola kolaylıkla

giremiyor. Çünkü insan zihni içtimai hayat dinamizmile tempo bakımından muvazene yaratamıyor.

Burada kısaca nüfusumuzun, 1955 senesindeki durumu itibarile, dinî inanç camialarına dağılış durumunu birkaç rakkam ile gözden geçirelim. Bu rakkamlar açık gösteriyor ki, nüfuzumuz dinî inanç bakımından homogen denecek bir durum arz etmektedir. Müslüman 23.804.000, Ortodoks Hıristiyan 86.700, Grigoryan Hıristiyan 60.000, Katolik Hıristiyan 21.800, Protestan Hıristiyan 8.900, Musevi 46.000.

Bir mukayese imkânı elde etmek için garp memleketlerinden Batı Almanya'nın dini camialara ayrılışını görelim: (1950) Protestan Hıristiyan %51,2; Katolik Hıristiyan % 45,2; Yahudiler % 0,1; başka dinler % 3,2 dir.

Nüfus meselesile ilgili içtimai araştırmalarda dil, kültür ve soy meselesini ilgilendiren birçok hususların aydınlatılması oldukça büyük önem taşır. Biz burada bu hususlara yalnız işaret etmekle iktifa edeceğiz.

Nüfus konusu içtimai bakımdan ele alındığında nüfus hareketliliği hâdiseleri de en az nüfus yapısı ve nüfus durumu hâdiseleri kadar önem taşır. Modern cemiyet bünyesinde nüfus hareketliliği hâdiseleri gittikçe genişleyip derinleşen ve mürekkepleşen bir olaylar kompleksi halini almaktadır. Modern cemiyetin dinamik karakteri nüfus hareketliliği hâdiselerini bu istikamette geliştirmekte olan esas faktördür. Nüfus meselesinin herhangi bir bahsinde genişliğine ve derinliğine el atan bir tafsilâta girişmekten sakındığımız gibi, burda da nüfus hareketliliği bahsinin inceliklerine dalmaktan da sakınacağız. Burada sadece önemini belirtmek istediğimiz nüfus hareketliliği hâdisesinin birkaç noktasına kısaca temas etmekle iktifa edeceğiz.

Nüfus hareketliliği ile ilgili olaylar arasında şüphesiz ki, en mühim mesele şehirlileşme ve şehirlere akın yoluyla köylerin boşalması hadisesidir. Bu hâdise sadece nüfus hareketi hâdisesi olarak değil aynı zamanda nüfus ve cemiyet yapısı bütününde yaratacağı esash değişiklikler ile de içtimai önemini arttırmaktadır. Bir taraftan umum nüfus kuruluşundan köy ve diğer küçük iskân zümreleri hissesi azalmakta, diğer taraftan çok kalabalık insan kitlesini içine alan büyük şehir toplulukları nisbeti kabarmaktadır. Böylece ortaya çıkmakta olan büyük şehir ve sanayi merkezi toplulukları yeni yeni içtimai problemler ortaya koymaktadırlar.

Modern anlamdaki büyük şehir kuruluşu kadim çağdan başlayarak XVI. asrın ortalarına kadar devam etmiş olan şehir kuruluşları için tasavvuru mümkün olmıyan problemler ortaya koymaktadır. Tabiatile burada inşaat plânlaması gibi teknik meseleler, idarî kuruluş ve sağlık tesislerine taallük eden meseleler kasedilmiyor. Bizim için büyük şehir sakini insanların insani çevresince tâbi tutulduğu tesirler daha fazla önem taşımaktadır. Garp memleketlerinde XIX. asrın ilk yarısında ortaya çıkmış olan sanayileşme vetiresi bu hususta en çok tesir icra eden faktör olarak görülmektedir. Sanayileşmenin süratli gelişmesi

bu sınıai kuruluşlar çevresine büyük insan kitlelerinin birikmesine sebep olmuştur. Burada ötedenberi malûm olan şehirlileşme hâdisesile bağı belgelerden hiçbir şey bulunmamaktadır. Zaten buralarını doldurmakta olan kalabalığın eklemek kazanmak kaygısından başka aradığı bir şey bulunmamaktadır. Toplanan insanları çeken, ısındıran ve bağlayan hiçbir şey yoktur. Bugünün büyük şehir topluluğunun yaratmakta olduğu çözümü güç birçok problemlerin asıl kaynağı işte burada bulunmaktadır. Garp memleketlerinde büyük kalabalık merkezlerini dolduran insanlar şimdi ancak yerleşip özleşme ve kökleşme yoluna girmiş gibidir. Buralarda bile kültür bakımından müsbet sayılabilecek durum pek sarıh şekillenmiş değildir. Hele şark memleketlerinde büyük şehirlere almakta olan kalabalığın doğru düzgün çalışıp eklemek kazanmak imkânı da tesadüfe bağı kalmakta olduğundan kalabalığın buralarda yerleşip kökleşmesi hususu çok daha müşkülâtlı olmaktadır. Bir taraftan şehirlere akan kitlenin bu durumu, diğer taraftan köylerin boşalması hâdisesi sadece iktisadî bakımdan birçok zaman ve enerjinin heba olup gitmesine sebep olmakla kalmamakta aynı zamanda birçok içtimaî, ahlâkî problemler de doğurmaktadır.

Dünyanın çeşitli kısımlarında büyük ve küçük iskân topluluklarının 1940 çevrelerindeki durumunu nazarı itibare alacak olursak aşağıdaki manzara ile karşılaşacağız:

Amerika Birleşik Devletlerinde umum nüfusun % 52,4'ü 10 binden az nüfuslu iskân topluluklarında, % 7,6'sı 10-20 bin arası topluluklarda, % 5,6'sı 20-50 bin nüfuslu topluluklarda, % 5,6'sı 50-100 bin arası topluluklarda ve % 28,8'i 100 binden fazla nüfuslu topluluklarda oturmaktadır (1940).

Dünyanın diğer memleketlerinden örnek olmak üzere birkaçını hatırlamak gerekirse yukarıdaki sırayı takip etmek üzere aşağıdaki manzara elde ediliyor:

İngiltere	(1931)	% 25,6,	% 8,4,	% 12,1,	% 8,7,	% 45,2.
İsviçre	(1941)	% 67,0,	% 5,1,	% 3,9,	% 6,3,	% 17,7.
Fransa	(1946)	% 62,0,	% 6,6,	% 9,7,	% 5,4,	% 16,3.
Hindistan	(1941)	% 89,2,	% 2,6,	% 2,6,	% 1,6,	% 4,1.
Batı Almanya	(1946)	% 62,4,	% 6,8,	% 8,3,	% 6,4,	% 16,0.

1950 tarihlerine ait kaynaklara bakılırsa büyük şehir nüfusunun umum nüfus karşısındaki nisbi durumu esas ittihaz edildiğinde büyük şehir nüfusu umum nüfus karşısında % 20 den fazla tutan memleketler, % 10-20 arasında olan memleketler ve % 10 dan daha az olan memleketler olmak üzere üç kategoride mütalâa etmek mümkündür. Böyle sıralama tatbik edildiğinde Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Arjantin, Büyük Britanya, İsveç, Almanya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Avusturya, Japonya ve Avustralya birinci grupta, Meksika, Küba, Brezilya, Şili, İrlanda, Fransa, Norveç, Polonya, Çekoslovakya, İsviçre, Macaristan, İtalya, İspanya, Yunanistan, Mısır, Rusya, Yeni Zelanda ikinci grupta, Orta ve Güney Amerika'nın geriye kalan memleketleriyle Finlandiya, Portekiz, Türkiye, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan ve diğer Asya ve Afrika memleketleri üçüncü grupta yer alıyorlar.

Büyük ve küçük iskân toplulukları nüfusunun umum nüfus karşısındaki nisbi durumunu gösteren bir tabloya göz atalım.

Memleket isimleri		Büyükşehir	10 binden âz nüfuslu iskân toplulukları
İngiltere	(1951)	% 51,9	% 22,2
Batı Almanya	(1957)	30,4	46,6
Birleşik Amerika	(1950)	29,4	17,1
Fransa	(1954)	16,8	58,5
Japonya	(1948)	8,0	78,9
İtalya	(1951)	20,4	44,6
Bulgaristan	(1946)	8,6	—

1955 yılı istatistiklerini esas ittiğimizde memleketimizin nüfusundan 6,93 milyonu şehirlerde ve 17,13 milyonu bucak ve köylerde oturur vaziyette olarak görülmektedir.

Büyük şehir kuruluşunun 1800 ile 1930 yılı arasındaki sayı itibarile gelişmesi nazarı itibare alındığında çeşitli bölgelerde aşağıdaki manzarayla karşılaşılıyor.

Bölgenin ismi	1800			1930		
	Büyük şehir sayısı	Nüfusu	Umum nüfusa nisbeti	Büyük şehir sayısı	nüfusu	Umum nüfusa nisbeti
Amerika	1	0,1 M.	0,5	162	60 M.	22
Batı Avrupa	18	4,5 M.	0,3	248	85 M.	29
Rusya	2	0,5 M.	1,3	56	20 M.	19
Afrika	1	0,3 M.	0,3	17	6 M.	4
Okyanusya	—	—	—	2	2 M.	18
Yekûn	36	11,5M.	1,3	678	243M.	11

1955 yılı istatistikleri esas ittiğinde memleketimizde 100 binden fazla nüfusu olan şehirlerin sırası şöyle gözükmektedir: İstanbul 1268,8; Ankara 451,8; İzmir 296,6; Adana 168,6; Bursa 128,9; Eskişehir 120,1 bin nüfus göstermektedir.

Aynı istatistiğe istinaden takribi olarak büyük şehir sakinlerinin umum nüfus karşısındaki durumunu % 10 ve umumiyetle şehir ve kasaba nüfusunun umum nüfus karşısındaki durumunu da % 25 olarak göstermek mümkün olmaktadır.

Nüfus hareketi meselesinin en nazik safhalarından birini şüphesiz ki, göç hâdiseleri teşkil etmektedir. Bilindiği gibi iç ve dış göç, devamlı ve muvakkat göç şeklinde tasnif edilerek ifade edilmesi mümkün olan çeşitli nüfus hareketi

hâdiseleri burada toplanmaktadır. Sadece bir nüfus hâdisesi olarak bu olayların doğru tahkik ve tesbit edilmesi hususu çok büyük emek isteyen bir alandır. Hele onun memleketten memlekete, topluluktan topluluğa, hattâ zamandan zamana farklı durum gösteren hususiyetlerinin ayarlanması hususu son derece mürekkep ve mesuliyetli bir iştir. XVI. - XIX. asırların Batı Avrupası boyuna dışarıya, hattâ denizaşırı memleketlere muhacir akıtma yolunu arayan ve nüfus siyasetinde bu ciheti dikkatle gözönünde bulundurmak mecburiyeti duymuş olan memleketlerdir. XX. asırda ise Japonya, Çin ve Hindistan gibi Asya memleketleri böyle bir ihtiyacı hissetmektedir. Buna mukabil XIX. asrın Kuzey Amerikası ve XX. asrın Güney Amerika, Kanada ve Avustralya gibi ülkeleri nüfus siyasetinde muhacir celbine ve nüfus işlerinin tanzımında dışarıdan celbedilen unsura oldukça mühim yer ayırmak zarureti duymakta olan memleketlerdir. Nüfus meselesini mahalli unsurun tabii gelişmesine tabi tutan memleketlerle bu meselede dışarıdan çektiği göçmen unsuruna daha fazla önem veren memleketlerin nüfus işlerinin yürütümü oldukça farklı durum arzeder. Bu iki tip memleketin nüfus işlerinin yürütümünde, nüfus yapısı nüfus durumu ve nüfus hareketliliği halleri çok büyük farklılık ibraz ederler. Bir kere dışarıdan unsur alan toplulukların nüfusunda çalışarak iktisadî kıymet yaratan unsurun nisbeti oldukça yüksektir. Buna mukabil buralarda çeşitli muhitlerden gelen nüfus unsurunu asimile ederek az çok homogen bir kültür topluluğu haline koymak son derece külfetli bir iştir. Sadece nüfus meselesi olarak ele alındığında bile nüfus gelişmesinde göçmen kitlesine fazla yer vermek durumunda bulunan memleketlerin işi oldukça mürekkep ve zordur. Böyle yerlerde nüfus tahmini meselesi de çok daha güçtür. Çünkü tabii verimliliği birbirinden çok farklı olan bu unsurları tahmin esasında birleştirmek bile çeşitli bilgiler edinilmesine bağlı bulunmaktadır.

Son olarak nüfus siyaseti meselesine de kısaca temas edelim. Her devlet ve hükümetin doğrudan doğruya nüfus meselesine ilgili mevzuat ve tedbirleri olacağı gibi, onun nüfusun kuruluşunu, gelişmesini tanzime bilâvasıta ve bilvasıta tesir icra eden mevzuat ve tedbirleri de vardır. Yukarıda işaret edildiği gibi, her devlet ve cemiyet nüfusunun gelişmesiyle ilgili hâdiseleri büyük hassasiyetle takip etmek ve onu topluluk hayatının gerektirmelerine uygun bir şekilde yürütmek, bulundurmak ve geliştirmek mecburiyetindedir. İnsanlık tarihinin her çağında en mühim içtimaî aksiyon meselelerinin biri olan nüfus olayı bugün de öneminden hiçbir şey kaybetmemiştir. Onun için bugünün bütün toplulukları ve devletleri dikkatlerini şu veya bu şekilde teksif etmek mecburiyeti duymaktadırlar.

XIX ve XX. asırların sınırında bulunduğu bir sırada Garp medeniyeti camiasına mensup toplulukların nüfus artış nisbetinde bir durgunluk ve hattâ zamanla bir nisbet gerilemesi durumu müşahade ediliyor ve bazı memleketlerde muayyen bir endişeyi mucip oluyordu. Bu hâdise nüfus situasyonu üzerinde durmayı ve muayyen nüfus ayarlama siyaseti etrafında düşünmeyi zaruri kılmıştır.

Diğer bazı memleketlerde ise nüfus artışında topluluğun beslenme ve geçindirme takatini aşacak bir durum müşahede edildiğinden ona göre tedbirler düşünülmüştür.

Garp memleketlerinde müşahede edilen bu seferki nüfus gerilemesinde en mühim ve esaslı faktör aile içi doğum tahdidi meselesi olarak görüldü. Sanayileşme hâdisesile iktisadi faaliyet sahasından başlayarak yavaş yavaş bütün içtimaî ve harsi hayat alanına nüfus eden rasyonalizasyon görüşü ve telâkki tarzı doğum ayarlaması yoluyla nüfus meselesine de sirayet etti. Vakıa kültür ve servet standardı yüksek olan tabakalarda pek erken başlamış olan bu hesaplı doğum meselesi yavaş yavaş diğer tabakalara sirayet etti. Nihayet şehir ve büyük şehir kalabalıkları halinde vücut bulan yeni iskân kuruluşları ve sınaî cemiyetin çalışma esasındaki tabakalaşması, siyasi, içtimai, iktisadi ve harsi hayat alanlarını saran nivellasyon hâdisesi üretim meselesindeki rasyonel düşünüşü bütün tabakalara kolayca yaymış ve benimsetmiş oldu. Eskidenberi bütün cemiyetlerin nüfusca beslenme kaynağı olan köylü-çiftçi tabakasının zayıflaması, köylere şehir nüfuzunun yayılması bu hâdiseyi de oralara kadar götürdü. Hülâsa sınaî cemiyet kuruluşunda kantite bakımından nüfus artışı durakladı ve bazı bölgelerde gerileme bile müşahede edildi. Böyle duruma maruz bulunan memleketler nüfus geliştirme yollarını aradılar ve tedbirler aldılar. Tabiatile durum bahis konusu olan 'çevrelerin her tarafında aynı değildir. Bu yüzden modern çağın nüfus siyaseti için istihdam ettiği vasıtalar bahsinde de memleketler arasında oldukça mühim farklılık müşahede edildi. Nitekim bazı memleketler nüfus gelişmesini engellemek ve frenlemek üzere tedbirler ararken diğerleri nüfus artmasını terviç eden vasıtalara başvurdular. Nüfus artması nisbetini frenlemek üzere tedbir almış olan memleketlerin başında Japonya, İtalya ve Hindistan gelmektedir.

Japonya ile İtalya ikinci cihan harbine kadar nüfus artış nisbetini yükseltmek üzere tedbirler almış memleketlerdir. Bunlardan birinde ikinci cihan harbini takip eden devrede, 1944 de diğerinde ise 1948 de nüfus siyaseti istikameti değiştirilmiştir. Bu iki memlekette bugün tatbikine girilmiş olan siyasetin ne dereceye kadar nüfus artış nisbetini fiili bir şekilde frenleyebileceği bilinmemekle beraber burada resmen nüfus yükselmesini terviç eden siyasetten uzaklaşmış olduğu söylenebilir. Hindistan'da 1951 yılında nüfus sitüasyonunu tanzim etmek için gerekli tedbirler üzerinde çalışmak üzere bir komisyon toplandı. Komisyonun hazırladığı teklifler arasında kontraseptive vasıtaların yayılmasını temin hususunda devlet tarafından alınacak tedbirler meselesi de vardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi diğer bir grup memleketlerde nüfus artış nisbetinin azalmasına karşı tedbir alma yolu tutuldu. Bu istikamette yürüyen memleketlerin başında tabiatile Fransa gelmektedir. Fransa 1932 den itibaren nüfus sitüasyonunu istikrarlı bir mecraya akıtmak maksadile aileyi himaye, evlenmeyi terviç ve çocuk yardımı gibi tedbirlere başlamıştır. Bu memleketin sarih ifadeli sistematik nüfus siyaseti bilhassa 1939 tarihli bir kanunla tanzim edilmektedir.

Bu istikamette yürüyen ve fakat başka türlü bir siyaset takip eden memleket İsveç'tir. Umumiyetle İsveç nüfus siyasetini tam mânasile bir sosyal emniyet sistemi haline koyabilmiş bir memleket olarak şöhret bulmuştur. Bu memleket de nüfus sitüasyonu 1935 senesinde kurulan bir komisyonun faaliyetile ele alınmıştır. Aynı mesele için 1941 de kurulan ikinci komisyon 1946 senesine kadar çalışmak suretile hükümetin bu yolda takip edeceği siyasetin hedef ve istikametini tayin etmiştir. Burada takip edilen yol anne ve babayı tesadüfi anne baba oluvermek durumundan kurtararak onlara istekli ve mükellefiyet ve mesuliyetini müdrük anne baba olmak kararını verebilecek durum kazandırmak üzere ahalinin aydınlatılması yolu terviç edilmiştir.

Bu iki grubun, yanı başında çeşitli durumlarda olarak beliren bir memleketler grubu vardır ki, bunların nüfus siyasetinde bazan nüfus artmasını terviç, bazan da nüfus frenlemesini terviç eder istikamette tedbirler alınmış olarak görülmektedir. Bizdeki çocuk zammı, evlenme tervici ve doğum yardımı gibi tedbirler şimdiye kadarki siyasetimizin istikametine işaret etmektedir. Fakat yukarıda temas etmiş olduğumuz bir tarafı doktorlar, diğer tarafı da ziraatçılar zümresinden gelmekte olan ve muayyen şekilde yüksek plânlama komisyonu çalışmalarında da yer almış olduğu görülen tedbirlerin nüfus siyasetimizde değişiklik yapmaya götürecektir kadar tesirli olabilip bilmeyecekleri hususunda şimdiden kat'i bir şey söylemek mümkün değildir. Çünkü tasarı bütün içtimai meselelerimizdeki mesuliyeti üzerinde taşımakta olan son salâhiyet makamları tarafından enine boyuna incelenerek meclis süzgecinden geçirildikten sonra ancak malûm olacaktır. Herhalde nüfus siyaseti gibi içtimai ve iktisadi hayatın bütün kollarına derhal nüfuz eden bir meselenin çözümünde yalnız muayyen noktalardan değil, bu meselenin doğrudan doğruya ve bilvasıta tesir edebileceği bütün hayat sahalarındaki muhtemel reflekslerle birlikte düşünülerek karara bağlanması gerektiğinde şüphe yoktur.

Nüfus siyaseti derken sadece üretim ve beslenme durumu düşünülemez. Zaten yukarıdanberi belirtegelmekte olduğumuz hususlar nüfus meselesi ve nüfus siyasetinin son derece mürekkep hadise olduğunu lâıykile izah etmektedir.

Yukarıda yeri geldikçe temas ettiğimiz nüfus meselelerimizin türlü veçhelerine taallûk eden malzeme her şeyden önce nüfus siyasetimizle ilgili çeşitli işlerin sıra beklemekte olduğunu bütün sarahatle açıklamaktadır. Her şeyden önce nüfus gelişmesinin en mühim ve en tabii hâdisesi olan doğumu bir tesadüf meselesi olmaktan kurtarmak lâzımdır. İtatistiklerimizdeki doğum ve ölüm, hele bilhassa çocuk ve ana ölümü ile ilgili rakkamlar meselenin azametini kâfi derecede sarahatla ifade etmektedir. Gerçekten de üç-beş gün, üç-beş ay veya yıl sonra ölümün pençesine tevdi etmek için yapılacak doğumun zahmet, külfet ve masrafına katlanmak yükünden ana-baba ve cemiyet biran evvel kurtulmalıdır. Halkımıza doğan çocuğu yaşatmak, yaşayamıyacak ve yaşatamıyacağı çocuğu doğurmaktan sakınmak yollarını öğretmek gerektir. Bunun yanı başında ana babalara dünyaya getirdikleri çocuğun hayatı ve hayatiyeti bakımından yüklenmeleri gereken mesuliyeti anlatmak lâzımdır. Aynen bunun gibi ölüm

meselesini de tesadüfün pençesinden kurtararak ona tabî akış mecrasını sağlamak gerekmektedir. Doğum, ölüm ve yaşama hâdiselerinin tesadüfi olmaktan kurtulması ve nüfusun istikrarlı bir gelişme mecrasına girmesi her şeyden önce vasatî yaşama süresinin uzaması sonucuna götürecektir ki, bu hâdisenin sağlıyacağı içtimai ve iktisadi kıymet büyüktür. Bir taraftan bu istikametteki tedbirler, diğer taraftan da iş ve çalışma imkânları yaratmak, tabî çevrenin azami ölçüde istismarı yanında mevcut zaman ve enerjiyi kıymetlendirme işlerinin teşkilâtlandırılması yoluyla hayat standardı ve refah seviyesi yükselmesine varılacaktır. Yine yukarıda temas ettiğimiz malzeme, iskân ve nüfus hareketi meseleleriyle bağlı birçok işlerin sıra beklemekte olduğunu göstermektedir. Hele bizdeki başıboş şekilde yürüyen şehirlere akın hâdisesinin doğurduğu işsizlik ve gecekondu problemi gibi içtimai ve iktisadi siyasetimizin bütün kollarında kendini gösterecek olan hâdiselerin müsbet istikamette geliştirilmesi her şeyden evvel nüfus siyasetinin sağlam bir mecradan akıtılmasına bağlı bulunmaktadır.